

Informacijska i medijska pismenost kao temelj sigurnog korištenja Interneta kod učenika viših razreda osnovne škole

Žigrović, Helena

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:151473>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-02-27**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI

Izvanredni studij bibliotekarstva

Ak. god. 2021./2022.

Helena Žigrović Bačanek

**Informacijska i medijska pismenost kao temelj sigurnog
korištenja Interneta kod učenika viših razreda osnovne
škole**

Diplomski rad

Mentor:

dr. sc. Denis Kos

Zagreb, veljača 2022.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Teorijska pozadina i prethodna istraživanja	3
2.1. Informacijska pismenost	3
2.2. Medijska pismenost	5
2.3. Digitalni urođenici i Google generacija.....	6
2.4. Sigurnost na Internetu	8
3. Prethodna istraživanja.....	11
4. Cilj istraživanja	15
5. Metodologija.....	16
6. Rezultati ankete.....	17
6.1. Opći podaci	17
6.2. Informacijska pismenost u online okruženju	18
6.3. Društveni mediji.....	24
6.4. Sigurnost na Internetu	36
6.4.1. Uznemirujući sadržaj	39
7. Diskusija	40
7.1. Vještine korištenja Interneta za rješavanje školskih zadataka	41
7.2. Društvene mreže	42
7.2.1. Nasilje na društvenim mrežama.....	45
7.3. Sigurnost na Internetu	46
7.3.1. Uznemirujući sadržaj	47
8. Zaključak.....	48
10. Literatura.....	50
Popis grafikona	52
Sažetak	54
Summary	55

1. Uvod

Informacijska i medijska pismenost dva su oblika pismenosti vrlo aktualna u današnje vrijeme. Napretkom informacijsko-komunikacijske tehnologije, postale su nam dostupne nepregledne količine informacija. Sve intenzivnijim korištenjem društvenih medija u svakodnevnom životu zasipani smo ogromnim količinama podataka i informacija. Potrebne su nam vještine učinkovitog pretraživanja i znanje kako razlučiti točne informacije od netočnih, kako razlikovati stvarne vijesti od lažnih te kako se zaštititi od potencijalnih opasnosti koje nisu rijetkost u takvom okruženju. Informacijska pismenost također je jedan od temelja cjeloživotnog obrazovanja, koje se nametnulo kao jedini način napretka u okruženju koje se razvojem novih tehnologija prilično brzo mijenja. Na tom putu dolazimo do određenog rascjepa između generacija. S jedne strane stoje starije generacije ljudi koji su upoznali moderne informacijske tehnologije u poprilično zreloj dobi, te su morali proći proces prilagodbe i učenja, što su neki izvrsno prihvatili, dok im drugi još uvijek pristupaju s dozom skepticizma. S druge pak strane stoje generacije “digitalnih urođenika” koje su rasle zajedno s razvojem tehnologije i postupno ju upoznavale u toku školovanja, a na kraju imamo i posve nove generacije koje imaju pristup tehnologijama od najranije dobi. No, i ta podjela ne može se uzeti kao posve točna jer tehnologija nije uvijek svima jednako dostupna niti su svi u jednakoj mjeri zainteresirani učiti o njoj. Zapravo, možemo ju primijeniti samo na zemlje razvijenog svijeta gdje je komunikacijsko-informacijska tehnologija stalno dostupna većini ljudi. Dostupnost ogromnih količina informacija može biti zbunjujuća, osobama koje nisu stekle barem osnovne vještine informacijske pismenosti. Zanimljivo je da što više imamo načina i mogućnosti dolaženja do informacija, to se s njima slabije snalazimo i postajemo nesigurni. U ovakvom okruženju važnije je znati kako pristupiti informaciji od informacija samih jer se one mijenjaju velikom brzinom.¹

Kao uzorak za provođenje istraživanja informacijske i medijske pismenosti odlučila sam se za djecu koja pohađaju više razrede osnovne škole. Učenici od 5. do 8. razreda osnovne škole rođeni su između 2008. i 2012. godine i moguće ih je svrstati među pripadnike tzv. “z generacije”, koju još popularno nazivamo digitalnim urođenicima, novim milenijcima ili

¹ Špiranec S.; Banek Zorica M. Informacijska pismenost – teorijski okviri i polazišta. Zagreb : Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2008.

Google generacijom.² S obzirom na to da nas svi ovi nazivi k tome navode, a tako i spoznaja da su rođeni u vrijeme kada su informacijske-komunikacijske tehnologije već široko dostupne, prevladava mišljenje kako se oni izvrsno snalaze u online okruženju i obilju informacija i medija kojima su tamo izloženi. Mogu li takva znanja zaista biti urođena ili je potrebno te učenike educirati o informacijskoj i medijskoj pismenosti i sigurnom korištenju Interneta temeljno je pitanje kojim se ovaj rad bavi. Istraživanje uključuje jednostavan anketni upitnik o informacijskoj i medijskoj pismenosti kao temelja sigurnosti na Internetu proveden u dvije osnovne škole, te analizu dobivenih rezultata i zaključke istraživanja.

² Baier Jakovac, A.; Hebrang Grgić, I. Informacijska (ne)pismenost : istraživanje mladih korisnika knjižnica u Vukovaru // Knjižničarstvo : Glasnik Društva knjižničarstva Slavonije i Baranje, Godina XIX., broj 1–2(2015), str. 32.

2. Teorijska pozadina i prethodna istraživanja

Kako bismo u potpunosti mogli shvatiti pojam informacijske pismenosti i njezin značaj u modernom društvu, najprije bismo trebali utvrditi što je to uopće informacija. Prema IFLA-inim Smjernicama za informacijsku pismenost u cjeloživotnom učenju, informacija je izvor koji se tumači na različite načine, ovisno o formatu, mediju na kojem je pohranjena i na kojem se prenosi, te disciplini koja ga određuje. Moguće ju je tumačiti kao: sažeto znanje, "zapakirano" ljudsko iskustvo, izvor velike količine podataka, izvor koji poprima različite oblike, pohranjuje se, prenosi i dostavlja uz pomoć raznih medija i metoda, kao osobe poput obitelji, prijatelja, nastavnika, te ustanova npr. stručnjaci nacionalne zdravstvene službe ili centar za pomoć. U modernom društvu informacije su temelj obrazovanja i predstavljaju velik izazov jer se zbog suvremenog preopterećenja informacijama, svaka pojedina informacija mora vrednovati kako bismo bili sigurni da je pouzdana.³

2.1. Informacijska pismenost

S obzirom na to da živimo u svijetu pretrpanom informacijama koje se svakodnevno razmjenjuju raznim uređajima, važno je naučiti kako postupati s informacijama. Učenici u školama mogu imati velike koristi od pronalaženja, analize i korištenja informacija s Interneta, ali potrebno je da prije toga nauče kritički rasuđivati. Većina učenika u višim razredima koristi se mobilnim uređajima, društvenim medijima i drugim izvorima informacija sličnog tipa te je važno da kritički razmišljaju o sadržaju na koji nailaze i da to znaju primijeniti kod donošenja odluka.⁴

U 21. stoljeću više ne možemo govoriti samo o tradicionalnoj pismenosti u smislu pisanja, čitanja i računanja, već taj pojam širimo na vještine komuniciranja, korištenja suvremenom informacijskom i komunikacijskom tehnologijom, kvalitetno razumijevanje društvenih i prirodnih zbivanja, osposobljenost za rješavanje problema i informirano donošenje odluka, vještinu i spremnost na timski rad, te osposobljenost za cjeloživotno učenje.⁵

³ Lau, J. Smjernice za informacijsku pismenost u cjeloživotnom učenju. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011.

⁴ Armstrong, S.; Brunskill, P. Informacijska pismenost kako razlikovati činjenice od zabluda. Zagreb : Naklada Kосinj. Str. 13.

⁵ Špiranec, S.; Banek Zorica, M., Informacijska pismenost – teorijski okviri i polazišta. Zagreb : Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2008. Str. 84–85.

Jedna od prvih i najcitiranijih definicija informacijske pismenosti je ona Američkog knjižničarskog društva iz 1989. koja kaže: *“Informacijski pismena osoba sposobna je prepoznati kada joj je informacija potrebna i zna ju pronaći, vrednovati i učinkovito koristiti. Informacijski pismenim pojedincima smatraju se oni koji su naučili kako učiti.”*⁶

Informacijska pismenost se posljednjih godina nametnula kao skup kompetencija neophodnih za proces učenja i djelovanje u društvu znanja. Zbog sve veće prisutnosti i konstantnog napretka informacijsko-komunikacijske tehnologije u obrazovanju, potreba za informacijskom pismenošću stalno se povećava. Jedan od temeljnih problema na koje nailazimo pri korištenju informacijsko-komunikacijske tehnologije u učenju je neuspješna interakcija elektroničkim informacijskim izvorima. Potrebna su određena znanja kako bismo izbjegli poteškoće vezane uz pristup, pronalaženje i uporabu informacija. Kada je u pitanju “Google generacija” koja odrasta ispred računalnih ekrana, često možemo čuti mišljenje kako se ta generacija s lakoćom koristi tehnologijom. No sve veća informatička pismenost ne podrazumijeva i informacijsku pismenost odnosno sposobnost pretraživanja i učinkovitog korištenja informacija u procesu učenja. Štoviše, javljaju se i neki negativni obrasci informacijskog ponašanja kao što potraga za rješenjima s najmanje uloženog napora. Brojna istraživanja su pokazala kako je spomenutoj generaciji Internet prvo mjesto pristupa informacijama, no nedovoljno su upoznati s procesom pretraživanja informacija, doživljavaju pretrpanost informacijama i imaju poteškoće u upravljanju njima. Osim tog susreću se s problemom postavljanja strategije pretraživanja, nemaju konceptualni uvid u sustave kojima se koriste, nisu skloni kritičkom pregledavanju rezultata, te pribjegavaju neispravnim strategijama rješavanja problema (npr. copy/paste) i slično. Iz navedenog moguće je prepoznati potrebu da se trenutne i nadolazeće generacije informacijski opismene, jer samo na taj način mogu koristiti dostupne im tehnologije za dubinsko učenje.⁷

Informacijsku pismenost možemo tumačiti i kao krovni termin koji uključuje više vrsta pismenosti 21. stoljeća: knjižničnu pismenost, računalnu pismenost, medijsku pismenost, digitalnu pismenost i vizualnu pismenosti.⁸ Medijska pismenost je od posebne važnosti za Google generaciju koja se svakodnevno koristi društvenim mrežama za komunikaciju s

⁶ Lau, J. Smjernice za informacijsku pismenost u cjeloživotnom učenju. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. Str. 21.

⁷ Špiranec S.; Banek Zorica M. Informacijska pismenost – teorijski okviri i polazišta. Zagreb : Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2008. Str. 107–111.

⁸ *ibid.*, str. 91.

poznatim i nepoznatim osobama, kreiranje i dijeljenje sadržaja i slično. Iz tog razloga, potrebno je da se detaljnije posvetimo značenju tog pojma i načinima na koje je moguće unaprijediti medijsku pismenost mladih.

2.2. Medijska pismenost

Medijskom pismenošću smatra se sposobnost pristupa, analize i vrednovanja, te odašiljanje poruke putem određenog medija. Najrelevantniji primjer za ovaj rad vezan je uz Internet i društvene medije koji se na njemu pojavljuju, no ovaj pojam se jednako tako odnosi i na televiziju, radio, novine i sl. S obzirom na raširenost tih medija i njihove upotrebe, danas je vrlo važno razlikovati činjenice i stavove, informaciju i zabavu. Također na tim medijima vrlo lako možemo naići i na skrivene reklamne poruke i čitav spektar lažnih informacija.⁹

Medijska pismenost konceptualno je blizak pojam informacijskoj pismenosti, ali među njima postoje i razlike koje se odnose na područja u kojima su se razvili i težištima u kompetencijama. Oba pojma podrazumijavaju pronalaženje informacija, ali kod medijske pismenosti poseban je naglasak na odašiljanju poruke. Ono što im je zaista zajedničko, to je važnost vrednovanja i kritičkog korištenja informacija. Informacijska pismenost u većoj je mjeri usmjerena na obrazovne i znanstvene svrhe, dok je medijska pismenost za razliku od nje usmjerena na društvene funkcije. Čvrste granice između ove dvije vrste pismenosti nisu određene, a javlja se i ukršetni pojam medijske i informacijske pismenosti (UNESCO). *“Medijska i informacijska pismenost odgovor je na porast korisnički generiranih sadržaja, intenzivno korištenje virtualnih prostora i građansko novinarstvo te promiče pravo pojedinca na priopćavanje, izražavanje, primanje i otkrivanje informacije i nove ideje te osobito evaluaciju medija i informacija.”*¹⁰

Količina informacija i podataka na koje nailazimo na internetu je nepregledna. Prema Live Stats mrežnom mjestu međunarodnog projekta *Real time statistics project* danas postoji skoro 2 milijarde mrežnih mjesta te neograničene mogućnosti za čitanje i objavljivanje sadržaja. Putem istog mrežnog mjesta možemo vidjeti i podatak o pet milijardi Google pretraga, tri milijarde aktivnih korisnika na Facebooku, skoro 66 milijuna fotografija objavljenih na

⁹ Špiranec, S.; Banek Zorica, M. *Informacijska pismenost – teorijski okviri i polazišta*. Zagreb : Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2008. Str. 86.

¹⁰ Lasić-Lazić, J.; Špiranec, S.; Banek Zorica, M. *Izgubljeni u novim obrazovnim okruženjima - pronađeni u informacijskom opismenjivanju*. // *Medijska istraživanja*, 18(2012), str. 130–131.

Instagramu, 5,5 milijuna blog postova itd.¹¹ Ove brojke su tek okvirni pokazatelj količine informacija koje dolaze do nas u svakom trenutku kad se spojimo na neki društveni medij, a stvar je naše medijske pismenosti kako ćemo vrednovati ono što vidimo te što ćemo sami odlučiti objaviti da drugi vide. U ovolikom broju serviranih informacija postoji veoma velika mogućnost da naiđemo na neprimjeren, pa čak i opasan sadržaj.

Kako bi se zaštitili od neprimjerenih kontakata, sadržaja i ponašanja na Internetu djeci su potrebne vještine medijske pismenosti. Vrlo je važno da učenici razmisle o informacijama koje dijele s drugima preko društvenih mreža te da shvate da neke stvari koje objavljuju i pišu mogu imati negativne posljedice u budućnosti.¹² Većinu stvari koje se objavljuju na Internetu, odnosno društvenim mrežama vrlo je teško trajno izbrisati, a neke i nemoguće.

2.3. Digitalni urođenici i Google generacija

Digitalni urođenici uobičajen je prijevod izraza “digital natives” s engleskog jezika, iako se u nekoj literaturi javlja i izraz digitalni domoroci. Zapravo se radi o konceptu koji je 2001. godine Prensky predložio kako bi opisao generaciju ljudi rođenih nakon 1980. godine. Opisao je digitalne urođenike kao ljude čiji je život toliko vezan uz digitalne tehnologije da uče na potpuno drugačiji način od prethodnih generacija. Prema njegovom mišljenju oni imaju kulturu povezivanja, online stvaranja i dijeljenja. Imaju e-živote koji se vrte oko Interneta, gdje pristupaju informacijama i ulaze u interakciju s drugima, npr. blogovi, igranje online igrica, preuzimanje glazbe, kupovanje i prodaja online i druženje preko društvenih mreža. Digitalni urođenici vole brz pristup informacijama, skloni su multitaskingu i preferiraju grafički prikaz ispred tekstualnog.¹³

Posljednjih godina, ta je teorija dosta osporavana u novijim istraživanjima, te se još uvijek raspravlja jesu li “digitalni urođenici” mit ili stvarnost. Osporavanje opravdanosti pojma “digitalnih urođenika” najčešće počiva na nedostatku empirijskih dokaza koji bi podupirali tu teoriju. Prije svega generacijski obuhvat je previše širok jer mnogim mladima rođenim nakon 1980. godine tehnologija nije bila dostupna za širu upotrebu, prethodno iskustvo i obrazovanje.

¹¹ Live Stats. URL: <https://www.internetlivestats.com/> (29.12.2021.).

¹² Armstrong, S.; Brunskill, P. Informacijska pismenost kako razlikovati činjenice od zabluda. Zagreb : Naklada Kосinј.

¹³ Ng, W. Can we teach digital natives digital literacy? // Computers & Education, 59(2012), str. 1065–1078.

Vežano na to dosta mladih se razlikuje u razini obrazovanja i zapravo većini nedostaju vještine i strategije da ih koriste za učenje.¹⁴

S druge strane, izraz “urođenik” označava mjesto odnosno okruženje u kojem je neka osoba rođena, čime bismo ipak osobe rođene u navedenom vremenu mogli svrstati u taj pojam jer iako možda ne znaju učinkovito koristiti tehnologiju za učenje ona je svejedno dio njihovog svakodnevnog života. Kao što se ljudi da bi funkcionirali u društvu moraju naučiti služiti jezikom i alatima koji su im dostupni, tako bi trebali učiti služiti se i dostupnim obrazovnim tehnologijama. Za razliku od društvenog umrežavanja i drugih alata za zabavu koji se lako svladavaju samostalno, manje je vjerojatno da bi digitalni urođenici istraživali i koristili obrazovne tehnologije osim ako nisu upoznati s njima i/ili postoji potreba da se koriste u korisnu svrhu.¹⁵

Sposobnost digitalnih urođenika da prihvate informacijske i komunikacijske tehnologije, posebice korištenje mobilnih telefona i tehnologija društvenih medija, znači da posjeduju određenu razinu digitalne pismenosti. U stanju su koristiti stolna računala, prijenosna računala i mobilne tehnologije za slanje poruka, hvatanje informacija, istraživanje Interneta, lociranje pomoću globalnog sustava pozicioniranja (GPS) i preuzimanje glazbenih i video datoteka. Oni su dio online zajednica i koriste društvene mreže za komunikaciju s prijateljima i obitelji, kao i pristup uslugama poput bankarstva i kupovine na Internetu. Većina ovih vještina i znanja digitalne pismenosti može se uspješno razvijati i izvan formalnog obrazovanja.¹⁶

Unutar ovog pojma digitalnih urođenika, moguće je izdvojiti tzv. Google generaciju. Google generacija izraz je koji se koristi za mlade ljude koji nikada nisu upoznali svijet bez Interneta. Neka od ključnih pitanja vezanih uz njihove digitalne navike jest postoji li neka razlika u načinu na koji pretražuju i koriste Internet i pokazuju li svojstvene preferencije glede načina na koji su im informacije prezentirane u odnosu na predinternetske generacije i je li moguće dokazati bolju prilagođenost mlađih generacija sveprisutnoj dostupnosti čitavog niza komunikacijskih tehnologija za pretraživanje i korištenje informacija u odnosu na starije. Ova pitanja često su predmet istraživanja jer bi dokazivanje ove generacijske razlike mogao imati značajan utjecaj na buduće metode učenja i ulogu knjižnica u obrazovanju.¹⁷

¹⁴ ibid.

¹⁵ ibid.

¹⁶ ibid.

¹⁷ Gunther, B.; Rowlands, I.; Nicholas, D. The Google Generation : Are ICT innovations changing information seeking behaviour? Oxford : Chandos publishing, 2009. Str. 3.

Ukoliko se dokaže postojanje navedenih specifičnosti Google generacije, treba uzeti u obzir da u različitim dijelovima svijeta njihova pojavnost može varirati jer zbog ekonomskih, političkih i socijalnih razloga mogućnosti za tehnološki napredak nisu svugdje jednake. Uzmemo li za primjer razvijene zemlje moguće je primijetiti da se tehnološki napredak i uvođenje inovacija stalno ubrzava. Širenje informacijsko-komunikacijske tehnologije uvjetovano je spremnošću potencijalnih korisnika da prepoznaju njezinu važnost. Kod velikog broja mladih ljudi neporeciva je činjenica da je Internet glavni izvor informacija za učenje, velika pomoć pri obrazovanju i klikom dostupna knjižnica.¹⁸

2.4. Sigurnost na Internetu

Kada govorimo o informacijsko-medijskoj pismenosti, nameće se i pitanje sigurnosti na Internetu. S obzirom na to da smo već utvrdili da samosvijest Google generacije u korištenju informacijsko-komunikacijskih tehnologija, ne uvjetuje informacijsku i medijsku pismenost, isto tako ne možemo pretpostavljati da se spomenuta generacija zna na siguran način služiti Internetom i pripadajućim medijima. Na sve korisnike Interneta koji ne raspolažu temeljnim znanjima iz područja informatičke i informacijske pismenosti bez obzira na generacijsku pripadnost vrebaju brojne opasnosti poput krađe osobnih podataka, elektroničkog nasilja (eng. cyberbullying), raznih prevara, štetnog softvera, uznemirujućeg sadržaja u obliku nasilja, pornografije itd. Posebno osjetljiva skupina korisnika su djeca. Rastuća popularnost društvenih mreža dovodi do porasta broja prevara zbog lakoće lažnog predstavljanja na takvim medijima. Ovdje ne mora nužno biti riječ o prevari koja se odvija direktnom komunikacijom, zlonamjerna osoba naprosto može putem lažnog profila pratiti informacije koje objavljujemo i primjerice provaliti dom osobe koja je napisala kada odlazi na odmor. Iz tog razloga vrlo je važno educirati djecu o tome koje informacije su primjerene za dijeljenje na društvenim mrežama, a koje nisu. Među opasnosti s kojima se djeca svakodnevno susreću na Internetu svakako možemo ubrojiti i nasilje preko Interneta (eng. cyberbullying). Nasilje preko Interneta moguće je definirati kao namjerno agresivno ponašanje preko Interneta koje se ponavlja, a usmjereno je prema pojedincima ili grupama.¹⁹ Takva vrsta nasilja često uključuje slanje uvredljivih ili uznemirujućih poruka putem Interneta koje mogu biti i prijetećeg ili ucjenjivačkog sadržaja,

¹⁸ *ibid.*, str. 5.

¹⁹ Jade Đuraković, S.; Šincek, D.; Tomašić Humer, J. Prikaz skale doživljavanja/činjenja nasilja preko interneta i rezultata primjene te skale na vinkovačkim srednjoškolicima. // *Život i škola*, god. 60, br. 32(2014), str. 61–74.

ciljano širenje laži o nekome, namjerno isključivanje iz neke internetske grupe, objavljivanje osobnog sadržaja koji nije namijenjen javnom objavljivanju ili se njegov vlasnik tome protivi.

20

U više istraživanja o nasilju preko Interneta dobiven je sličan rezultat po pitanju načina na koji djeca doživljavaju taj oblik nasilja. Naime djeca nasilje preko Interneta doživljavaju uglavnom isto kao i nasilje “licem u lice”, a ponekad i gore. Razloga tako intenzivnom doživljaju ima nekoliko. Valja spomenuti kako za to postoji i psihološka osnova jer ovakav oblik nasilja ostavlja jači i trajnije vidljiv trag u smislu da je na Internetu mnogo više ljudi koji mogu vidjeti ono što je objavljeno, sadžaj se mnogo brže širi i ostaje trajno dostupan, te ga žrtva svakim čitanjem iznova proživljava. Osim što se njegov efekt na ovaj način ponavlja, osoba sadržaju pristupa iz vlastitog doma, te se više niti tamo ne može osjećati u potpunosti zaštićeno. Također, nasilnika na Internetu štiti lakoća stvaranja lažnog identiteta, te je žrtvi vrlo teško, a nekad i potpuno nemoguće otkriti počinitelja.²¹

S porastom broja korisnika Interneta, javlja se i porast nasilja na Internetu. Komunikacija putem Interneta omogućava više kontrole pri samopredstavljanju, te dovodi do veće slobode i osjećaja sigurnosti u interakciji s drugima, nego što je to slučaj kod komunikacije uživo. Prema Jade Đuraković et. al. postoje tri faktora koji to omogućuju: anonimnost, asinkronost i dostupnost. Anonimnost na Internetu ima pozitivne i negativne posljedice. S jedne strane, pomoću anonimnosti moguće je ostvariti bolju socijalnu prihvaćenost dok s druge strane, anonimnost može dovesti do smanjene kontrole ponašanja, što može utjecati na potencijalne nasilnike da svoje ponašanje ne percipiraju kao nasilno. Također, mogućnost skrivanja identiteta povoljno je za nasilnike jer im omogućava da se sakriju iza tuđeg imena ili pseudonima, a posljedice su trajnije po žrtvu jer ne zna tko je počinitelj. Asinkronost se odnosi na mogućnost da se napisano ne objavi odmah, nego se mora označiti naredba „slati“ što je prednost za sramežljive i nesigurne osobe, ali i za potencijalne nasilnike jer im osigurava kontrolu nad informacijama koje se šalju. Dostupnost se odnosi na mogućnost sklapanja prijateljstva na daljinu. Negativna strana ovakve dostupnosti počiva u lakoći lažnog predstavljanja preko Interneta. Također online okruženje olakšava da kažemo jedni drugima neke riječi koji im uživo ne bismo rekli. To je izuzetno važno jer su nasilnici češće naši

²⁰ Ciboci, L.; Ćosić Pregrad, I.; Kanižaj, I.; Potočnik, D.; Vinković, D. Nacionalno istraživanje o sigurnosti djece na internetu HR Kids Online. Zagreb, 2020.

²¹ ibid.

poznanci iz škole ili s nekog drugog mjesta nego stranci.²² Potrebno je spomenuti i najmračniju stranu Internet nasilja, te ne smijemo zaboraviti na činjenicu da ona mogu kod najosjetljivijih pojedinaca dovesti i do samoubojstva. Postoji nekoliko poznatih slučajeva s takvim ishodom, a u njihovoj prevenciji je bila vrlo angažirana društvena mreža MySpace, ali unatoč tome popularnost joj je danas veoma niska u odnosu na neke druge društvene mreže.²³

²² Jade Đuraković, S.; Šincek, D.; Tomašić Humer, J. Prikaz skale doživljavanja/činjenja nasilja preko interneta i rezultata primjene te skale na vinkovačkim srednjoškolicima // Život i škola, god. 60, br. 32(2014), str. 61–74.

²³ Ružić, N. Zaštita djece na Internetu. // Nova prisutnost, 9, 1(2011), str. 155–170.

3. Prethodna istraživanja

Trenutno najveće i najznačajnije istraživanje vezano za digitalne navike i sigurnost djece na internetu provedeno je u sklopu međunarodnog EU (Global) Kids Online projekta. Cilj spomenutog projekta je istražiti načine na koji djeca pristupaju Internetu, čime se bave online, kojim vještinama raspolažu, koji su najveći rizici s kojima se susreću, ali i kakve mogućnosti im se pružaju korištenjem Interneta te društveni kontekst. Istraživanje je provedeno u 19 europskih zemalja, uključujući i Hrvatsku, a provodili su ga nacionalni EU Kids timovi od jeseni 2017. do ljeta 2019. godine, te je ispitano ukupno oko 25 000 djece.²⁴

Rezultati istraživanja bazirani su na anketnom upitniku koji je razvijen u suradnji između članova EU Kids Online i Global Kids Online mreže za ranije istraživanje sličnog tipa iz 2010. godine, a promjene su napravljene u skladu s promjenama u razvoju digitalne tehnologije. U glavnom izvješću nakon provedbe istraživanja pokrivena su teme koje su u interesu javnih i obrazovnih politika i akademske zajednice, te su rezultati predstavljeni unutar svake zemlje koja je sudjelovala u istraživanju. Zbog nepostojanja središnjeg tijela za financiranje korištena metodologija varirala je od zemlje do zemlje.²⁵

Provođenje hrvatske inačice ovog istraživanja je od iznimnog značaja jer je to prvo hrvatsko istraživanje o digitalnim navikama djece i njihove sigurnostu na Internetu provedeno u kućanstvima na reprezentativnom uzorku. Istraživanje je provedeno u studenom 2017. godine, a u njemu je sudjelovalo 1.017 djece u dobi od 9 do 17 godina i njihovi roditelji. Ciljevi projekta izraženi su na sljedeći način „Kroz projekt se istražuju prednosti i rizici korištenja interneta među djecom u dobi od 9 do 17 godina; izloženost djece elektroničkom nasilju, seksualno eksplicitnim sadržajima i ponudama; način i intenzitet korištenja interneta ovisno o uzrastu i socioekonomskim obilježjima te uloga roditelja, učitelja i okoline u zaštiti i edukaciji djece o opasnostima na internetu.“²⁶ Autori istraživanja očekuju da će rezultati i biti korišteni za izradu nacionalnih i lokalnih obrazovnih politika te da će značajno utjecati i na provođenje aktivnosti koje se bave zaštitom prava djece na Internetu od strane raznih dionika, te na podizanje razine osviještenosti o prijetnjama i prilikama online izloženosti kod djece i razvoj kritičkog razmišljanja. Smatraju da se Hrvatska u ovom istraživanju uključila u svjetski standard

²⁴ Smahel, D.; Machackova, H.; Mascheroni, G.; Dedkova, L.; Staksrud, E.; Ólafsson, K.; Livingstone, S.; Hasebrink, U. EU Kids Online 2020 : Survey results from 19 countries. EU Kids Online, 2020. Str. 6.

²⁵ *ibid.*, str. 10.

²⁶ Ciboci, L.; Čosić Pregrad, I.; Kanižaj, I.; Potočnik, D.; Vinković, D. Nacionalno istraživanje o sigurnosti djece na internetu HR Kids Online. Zagreb, 2020. Str. 5–38.

praćenja sigurnosti djece na Internetu te se paralelno s izradom i objavom spomenutog izvješća, radilo se i na komparativnoj analizi rezultata svih europskih država koje su provele istraživanje. Koordinator provođenja istraživanja u Hrvatskoj je bilo Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu u suradnji s Gradom Zagrebom, Hrvatskim Telekomom, HAKOMom te Centrom za nestalu i zlostavljano djecu, a samo istraživanje je provela agencija Ipsos Puls, dok se nacionalni tim za provođenje istraživanja sastoji od niza stručnjaka iz nekoliko različitih institucija.²⁷

Anketni upitnik sastojao se od sljedećih poglavlja: Internet u životima djece i roditelja, Društvene mreže i korištenje mobilnih aplikacija, Neželjena i uznemirujuća iskustva djece na Internetu, Roditeljska medijacija i Korištenje Interneta u obrazovne svrhe.

S obzirom na značaj ovog istraživanja na nivou čitave države, ali i za istraživanje koje se provodi u sklopu ovog rada, u nastavku će biti navedeni njegovi ključni rezultati koji su relevantni za temu informacijske i medijske pismenosti, te sigurnosti djece na internet. Ključni rezultati vezani uz korištenje Interneta u životima djece i roditelja su sljedeći: *“Većina djece ima mogućnost pristupa Internetu kad to želi ili treba, djeca Internetu najčešće pristupaju putem mobitela/pametnih telefona, djeca u Hrvatskoj još uvijek više vremena provode družeći se s prijateljima licem u lice nego online, količina vremena provedenog na Internetu raste s dobi djeteta, djeca na Internetu najčešće slušaju glazbu.”*²⁸ Što se tiče društvenih mreža i mobilnih aplikacija: *“korištenje društvenih mreža raste s djetetovom dobiraste s djetetovom dobi, Facebook i Instagram najkorištenije su društvene mreže među djecom, 61% djece ima profil na nekoj društvenoj mreži ili stranici za igranje videoigara, gotovo trećina djece je komunicirala na internetu s nepoznatim osobama, pri čemu se 14% djece i susrelo uživo s osobom koju su upoznali preko Interneta”*²⁹. Važan aspekt ovog istraživanja, pogotovo kad govorimo o sigurnosti djece na internetu su i neželjena i uznemirujuća iskustva. Prema rezultatima istraživanja: *“7% djece imalo je iskustvo da se netko prema njima ponaša na povređujući i neugodan način, dok je 4,5% djece priznalo takvo ponašanje prema drugima, elektroničkom nasilju izloženija su starija djeca, a nasilno ponašanje preko interneta doživljavaju podjednako kao i nasilje licem u lice. Gotovo polovica djece nikad nije potražila roditeljsku pomoć u vezi sadržaja i problema koji su ih uznemirili na Internetu”*³⁰. Segment

²⁷ ibid.

²⁸ ibid., str. 5.

²⁹ ibid. str. 15.

³⁰ ibid., str. 22.

istraživanja vezan uz roditeljsku medijaciju između ostalih pronalazaka, dodatno potvrđuje kako se većina djece ne povjerava roditeljima kada ih na Internetu nešto smeta ili uznemirava. Ključni rezultati vezani uz korištenje Interneta u obrazovne svrhe ukazuje na sljedeće činjenice: *“Djeca u dobi od 9 do 17 godina nedovoljno koriste Internet u edukativne svrhe u školi, svako treće dijete svakodnevno ili gotovo svakodnevno nauči nešto novo pretražujući Internet., djeca rijetko dobivaju potporu učitelja u korištenju Interneta te većina roditelja smatra da bi u škole trebalo uvesti poseban predmet koji bi se bavio medijskim obrazovanjem djece, djeca rijetko dobivaju potporu učitelja u korištenju interneta pri čemu potporu češće dobivaju starija, nego mlađa djeca, većina roditelja smatra da bi u škole trebalo uvesti poseban predmet koji bi se bavio medijskim obrazovanjem djece.”*³¹ Svi segmenti istraživanja ispitani su i analizirani na nivou čitave države, te se uspoređuju i regionalne razlike u digitalnim navikama i sigurnosti djece na internetu. Na kraju hrvatskog izvješća nalaze se smjernice za roditelja sastavljene na temelju rezultata istraživanja.³²

Svi segmenti istraživanja ispitani su i analizirani na nivou čitave države, te se uspoređuju i regionalne razlike u digitalnim navikama i sigurnosti djece na internetu. Na kraju hrvatskog izvješća nalaze se smjernice za roditelja sastavljene na temelju rezultata istraživanja.³³

EU Kids online istraživanje stavlja pod upitnik termin “digitalnih urođenika” jer je evidentno da velik broj djece još uvijek nema dostupne resurse koji bi im omogućili da u dovoljnoj mjeri istraže sve mogućnosti i spontano razviju vještinu digitalne pismenosti. Kako bi to postalo stvarnost važno je djeci omogućiti i poticati stabilan i fleksibilan pristup internetu. Na tom putu susrećemo se s problemom - s jedne strane promicanje korištenja online mogućnosti bez posebne pažnje posvećene sigurnosti mogu dovesti do brojnih rizika, a s druge strane mjere za smanjenje tih rizika mogu imati neželjen učinak u pogledu zatvaranja brojnih mogućnosti.³⁴

Valja spomenuti i neka istraživanja o nasilju na Internetu koja su provedena među djecom u Hrvatskoj. Jade Đuraković S., Šincek D. i Tomašić Humer J. (2014.) navode rezultate istraživanja koje je 2004. godine proveo Hrabri telefon, kojim je utvrđeno da je 7% djece i mladih objavilo nečije privatne informacije na Internetu koristeći se tuđim imenom, 5% ih je objavilo nečiju sliku ili film kako bi im se mogli rugati, 7% sudionika lažno se predstavljalo i

³¹ ibid., str. 38.

³² ibid.

³³ ibid., str. 47-48.

³⁴ Smahel, D.; Machackova, H.; Mascheroni, G.; Dedkova, L.; Staksrud, E.; Ólafsson, K.; Livingstone, S.; Hasebrink, U. EU Kids Online 2020 : Survey results from 19 countries. EU Kids Online, 2020.

govorilo ružne stvari u ime druge osobe, a 8% djece i mladih nekomu je poslalo uznemirujuće ili prijeteće poruke.³⁵ Prema istraživanju istih institucija iz 2008. godine doznajemo da je 24% djece putem elektroničke pošte primilo reklamne poruke seksualnog sadržaja, te da se većina njih nije nikome povjerila nakon toga. Od djece koja su odlučila s nekim porazgovarati znatno veći postotak ih se obratio prijateljima nego roditeljima. Prijeteće ili uznemirujuće poruke preko mobitela je primilo 16% djece, a njih 23% je navelo da su snimali ili slikalo vršnjake za vrijeme tučnjave ili vršenja nekog drugog oblika nasilja. Veoma se malen broj djece izjasnio odnosno priznao da su slali drugima neželjeni seksualni sadržaj ili uznemirujuće poruke.³⁶

UNICEF je 2010. godine proveo istraživanje pod nazivom *“Iskustva i stavovi djece roditelja i učitelja prema elektroničkim medijima”* u kojem je također pokrivena tema nasilja na Internetu. Spomenuto istraživanje provedeno je na 23 osnovne škole koje su bile uključene u program prevencije vršnjačkog zlostavljanja pod nazivom *“Za sigurno i poticajno okruženje u školama”* i stekle status *Škola bez nasilja*. Neki od zanimljivih rezultata ovog istraživanja pokazuju da većina djece, čak 96% ima vlastiti mobilni telefon/računalo, a 85% ih ima i pristup Internetu. Učenici elektroničko nasilje najčešće doživljavaju na Facebooku ili putem SMS poruka. Ovo istraživanje donosi i čitav spektar osjećaja koje su učenici izrazili da ih proživljavaju nakon doživljenog nasilja, a najčešće su to ljutnja, uznemirenost i zabrinutost. Velik broj učenika nakon toga ne želi ići u školu, osjeća se loše uz bolove u glavi ili trbuhu, te ima problema s koncentracijom. Navedeni osjećaji jače su izraženi kod djevojčica.³⁷

³⁵ Jade Đuraković, S.; Šincek, D.; Tomašić Humer, J. Prikaz skale doživljavanja/činjenja nasilja preko interneta i rezultata primjene te skale na vinkovačkim srednjoškolicima // *Život i škola*, god. 60, br. 32(2014), str. 61–74.

³⁶Hodak Kodžoman, I.; Velki, T.; Cakić, L. Izloženost djece starije školske dobi elektroničkom nasilju. // *Život i škola*, god. 59, br. 30 (2013.), str. 110–128.

³⁷ Pregrad, J.; Tomić Latinac, M.; Mikulić, M.; Šeparović, N. Iskustva i stavovi djece roditelja i učitelja prema elektroničkim medijima. Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 2010. Str. 32–35.

4. Cilj istraživanja

Istraživanje je provedeno u svrhu pisanja diplomskog rada na Izvanrednom studiju bibliotekarstva na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. S obzirom na aktualnost pojmova informacijske i medijske pismenosti te važnosti sigurnog korištenja interneta kod djece odlučila sam se istražiti vezu između ta dva segmenta elektroničkog obrazovnog okruženja. Istraživanje je zamišljeno, a zatim i provedeno u obliku anketnog upitnika namijenjenog djeci koja pohađaju više razrede osnovne škole. Učenici od 5. do 8. razreda osnovne škole pripadaju generaciji djece koja su rođena u vremenu kada su informacijsko-komunikacijske tehnologije već široko dostupne te ih možemo svrstati pod pojam digitalnih urođenika, odnosno Google generacije. Često možemo čuti mišljenje kako se oni izvrsno snalaze u online okruženju, društvenim medijima i obilju informacija koje su im tamo servirane, a jedan od ciljeva ovog istraživanja ima svrhu pokazati radi li se tu o istini ili zabludi. Kao što sam naslov rada govori, glavni cilj ovog istraživanja je utvrditi stupanj informacijske i medijske pismenosti učenika viših razreda osnovne škole, uz naglasak na sigurno korištenje interneta. Te dvije teme vrlo su usko povezane jer da bismo znali sigurno koristiti internet potrebna je određena razina informacijske pismenosti. Nadalje, informacijska pismenost je temelj za cjeloživotno učenje, te je njena integracija u obrazovni sustav od velike važnosti, a rezultati ovog istraživanja trebali bi također pružiti uvid u to koliko je to uspješno provedeno. Medijska pismenost je s druge strane veoma važna kod korištenja društvenih medija koji su danas sveprisutni, a njihovim intenzivnim korištenjem često nailazimo na razne “zamke” koje dovode do brojnih opasnosti, posebice za djecu, stoga je jedan segment istraživanja osmišljen da se utvrdi koje društvene medije učenici koriste i kako se na njima snalaze te prepoznaju li potencijalne opasnosti na koje mogu naići nesmotrenim korištenjem istih.

5. Metodologija

Istraživanje je osmišljeno i provedeno u obliku online anketnog upitnika na prigodnom uzorku. Anketa je provedena preko aplikacije Google Forms na dvije osnovne škole, a kreirana je i provedena prema načelima Etičkog kodeksa istraživanja s djecom.³⁸

Poseban uzor u provođenju ovog istraživanja bili su pojedini segmenti EU Kids online ankete provedene diljem Europe, najveće i najznačajnije ankete ovog tipa. Neka od pitanja u anketnom upitniku direktno su inspirirana pitanjima iz spomenute ankete, te su na taj način neki njihovi segmenti integrirani u ovo istraživanje.³⁹

Svi učenici koji su iskazali želju sudjelovati u istraživanju morali su donijeti potpisanu suglasnost roditelja o sudjelovanju. Uz dozvolu ravnatelja odabranih škola i prema dogovoru s nastavnicima informatike učenici su anketni upitnik u trajanju 10 -15 minuta ispunili za vrijeme nastave. Anketa je anonimna, što je i istaknuto u uvodnom opisu i dodatno spomenuto prije nego što su učenici krenuli s ispunjavanjem.

Anketni upitnik oblikovan je u aplikaciji Google Forms i sastoji se od 4 dijela. Prvi dio se sastoji od dva kratka pitanja zatvorenog tipa, koja nisu vezana uz temu ali su važna kod analize podataka jer se tiču spola i dobi sudionika. Ostala pitanja su podijeljena u 3 skupine i tiču se tri ključne teme kojima se ovo istraživanje bavi. Prva skupina pitanja odnosi se na informacijsku pismenost u online okruženju i sastoji se od 11 pitanja koja su većinom zatvorenog tipa s jednim ili više mogućih odgovora, s tim da je na nekoliko pitanja moguće dodati vlastiti odgovor. Druga skupina pitanja funkcionira po istom principu, a odnosi se na medijsku pismenost, odnosno na korištenje društvenih medija i sastoji se od 20 pitanja. Treća skupina sastoji se od 8 pitanja uz jedno opširnije pitanje formulirano u obliku Likertove ljestvice stavova, a odnosi se na sigurnost na internetu, te je u vezi s prethodne dvije teme.

³⁸ Etički kodeks istraživanja s djecom / urednici Marina Ajduković, Vladimir Kolesarić. Zagreb : Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži : Vijeće za djecu Vlade Republike Hrvatske, 2003. (12.01.2022.). URL: <https://mrosp.gov.hr/istaknute-teme/obitelj-i-socijalna-politika/obitelj-12037/djeca-i-obitelj-12048/nacionalno-eticko-povjerenstvo-za-istrazivanje-s-djecom/12191>

³⁹ Ciboci, L.; Ćosić Pregrad, I.; Kanižaj, I.; Potočnik, D.; Vinković, D. Nacionalno istraživanje o sigurnosti djece na internetu HR Kids Online. Zagreb, 2020.

6. Rezultati ankete

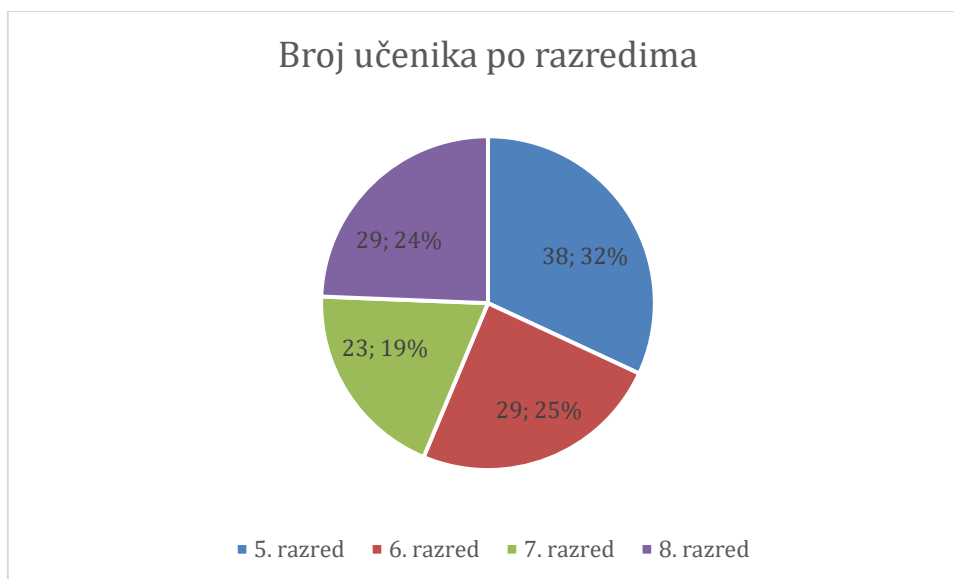
Anketa je provedena u prosincu 2021. i siječnju 2022. među učenicima viših razreda na dvije osnovne škole: Osnovna škola Bedenica i Osnovna škola Zlatar Bistrica. S obzirom na to da se radi o istraživanju koje se provodi na djeci, mogli su sudjelovati samo učenici koji su donijeli potpisanu suglasnost roditelja, što je utjecalo na broj ispitanika. U anketi je sudjelovalo ukupno 121 učenika i učenika, od toga 63 iz Osnovne škole Zlatar Bistrica i 58 iz Osnovne škole Bedenica. Kod učenika koji nisu sudjelovali uglavnom je razlog manjak interesa, zaboravili su dati roditeljima suglasnosti ili ih donijeti u školu do dogovorenog termina ankete, u svega nekoliko slučajeva sam dobila povratnu informaciju da su roditelji odbili potpisati suglasnost. Epidemiološka situacija uzrokovana pandemijom COVID-19 virusa, također je imala djelomičan utjecaj na odaziv jer velik broj učenika nije bio na nastavi u vrijeme provođenja, te se dogodilo da nekoliko učenika koji su donijeli suglasnosti na kraju nisu mogli sudjelovati u anketi.

Nakon provedbe istraživanja prikupljen je 121 anketni upitnik, od čega su dva upitnika predana gotovo prazna. Iz tog razloga relevantnim možemo smatrati 119 upitnika.

6.1. Opći podaci

U uvodnom dijelu anketnog upitnika prikupljeni su opći podaci o spolnoj i dobnoj strukturi ispitanika. Analizom odgovora na ta dva pitanja dolazimo do sljedećih podataka. Anketu je ispunio 61 dječak i 58 djevojčica, odnosno 51,3% muških ispitanika i 48,7% ženskih.

Dobna struktura je u ovom slučaju, s obzirom na to da se radi u istraživanju provedenom u školi, podijeljena prema razredima koje učenici pohađaju. Uočen je manjak interesa za sudjelovanjem među starijim učenicima u odnosu na mlađe, a ukoliko bismo išli u detaljnije analize moguće je utvrditi i nesrazmjer broja učenika po pojedinoj generaciji koji također ima utjecaj na konačan broj ispitanih učenika (primjerice učenika 5. razreda ima u ukupnom broju više nego svih ostalih, dok učenika 7. razreda u ukupnom broju ima najmanje). Na Grafikonu 1. prikazana je dobna struktura ispitanih učenika u postotcima.

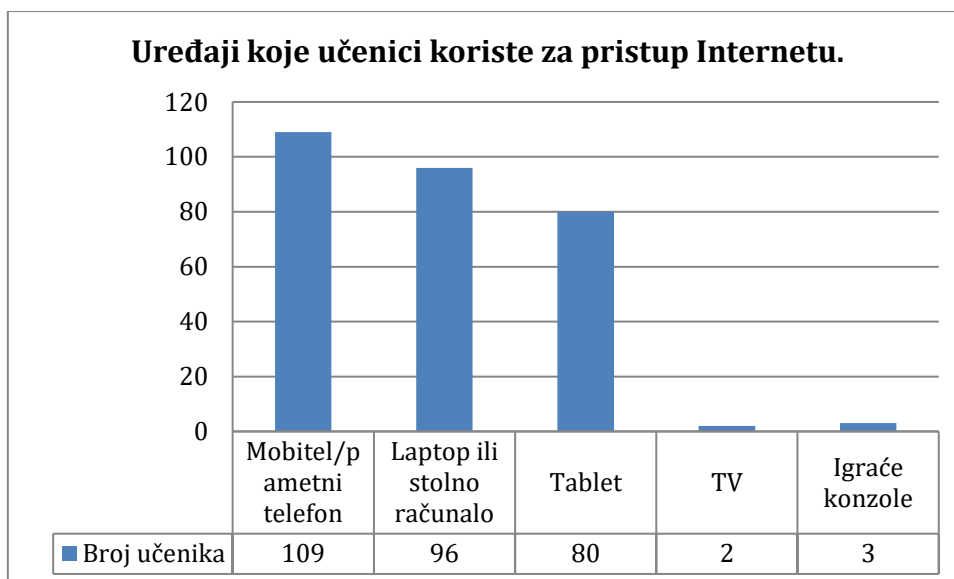

Grafikon 1. Dobna struktura ispitanika prema razredu koji pohađaju

6.2. Informacijska pismenost u online okruženju

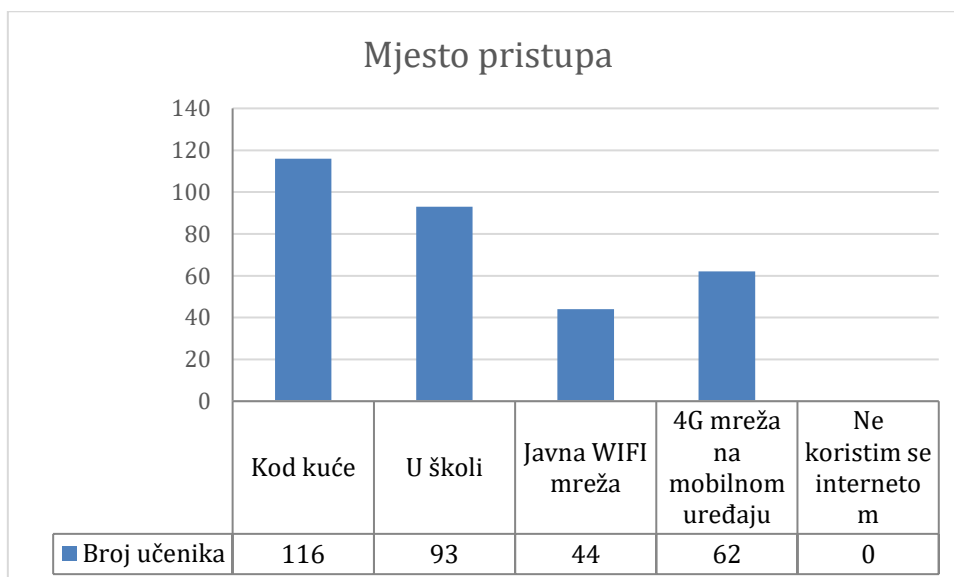
Drugi dio ankete sastoji se od 11 pitanja koja se odnose na način na koji učenici pristupaju internetu, kako se s njim koriste, te u koje ga svrhe koriste.

Prije svega važno je bilo utvrditi način na koji učenici pristupaju internetu, a zatim i neke njihove općenite navike vezane uz korištenje Interneta u obrazovne ili privatne svrhe. Za pristup internetu učenici najčešće koriste mobitele/pametne telefone (93,4%), laptose ili stolna računala (81,3%) i tablete (67%), dok su se neki od učenika uz pomoć opcije za dodavanje odgovora izjasnili i da internetu pristupaju putem TV-a i igračih konzola.

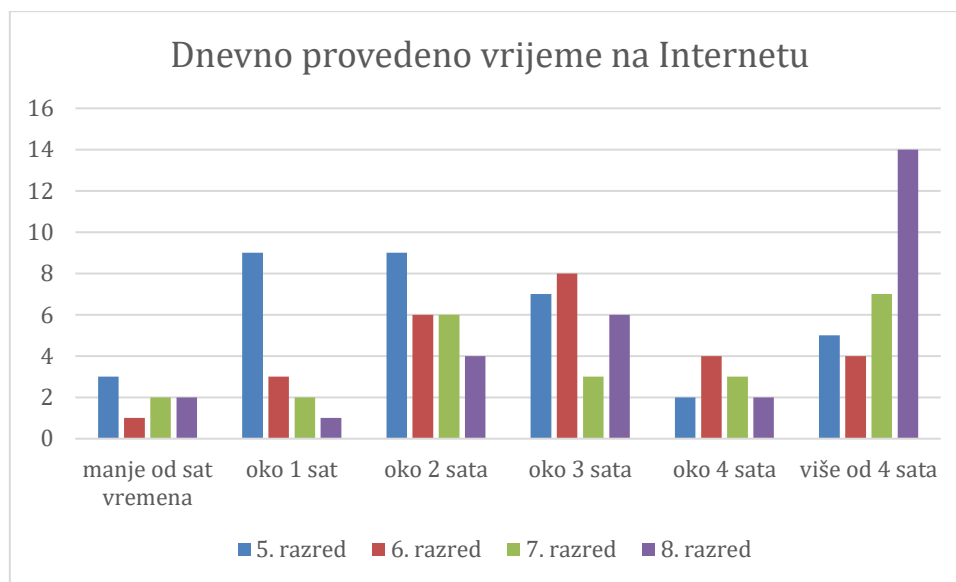
Grafikon 2. Uređaji pomoću kojih učenici pristupaju Internetu

O mjestu pristupa internetu učenici su se izrazili na sljedeći način: većina učenika (97,5%) Internet koristi kod kuće, od čega 15,1% isključivo kod kuće. U školi Internet koristi 78,2% učenika, od čega 2,5% isključivo u školi. Niti jedan učenik se nije izrazio da uopće ne koristi Internet, dok manji dio učenika koristi javne WIFI mreže i 4G mobilnu mrežu.

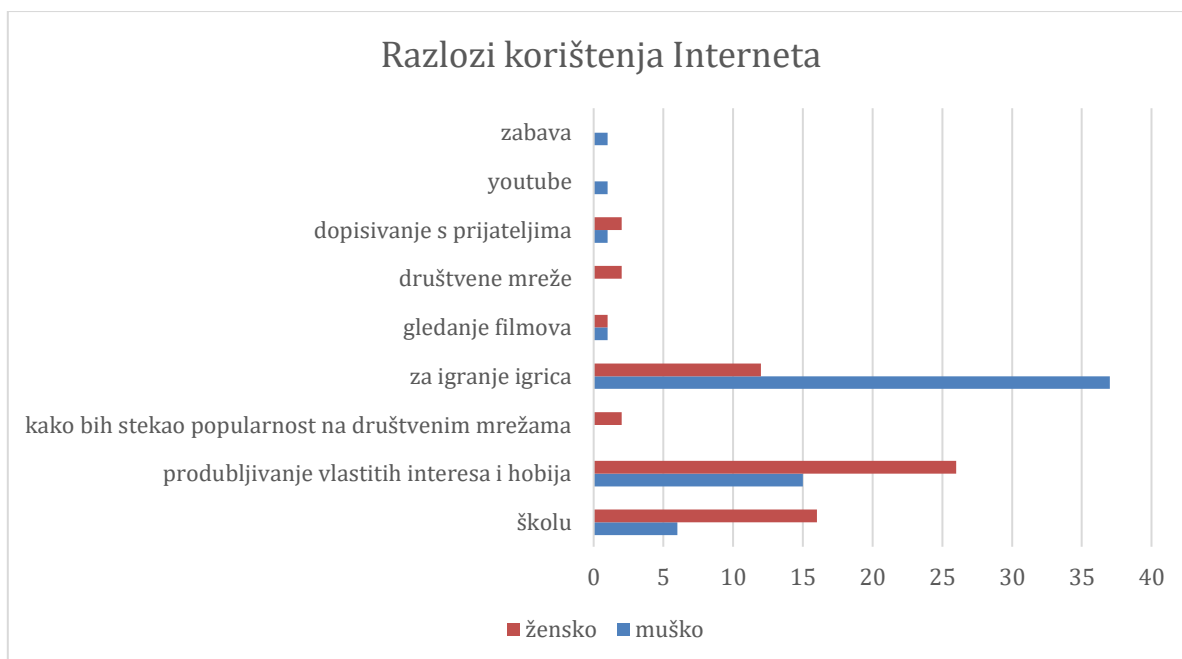
Grafikon 3. Grafički prikaz najčešćih mjesta pristupa Internetu kod učenika 5.-8. razreda

Zanimljiva je analiza vremena koje učenici dnevno provedu na Internetu prema dobi odnosno razredu koji pohađaju. Najviše vremena na Internetu provode učenici 8. razreda, gotovo polovica ispitanih učenika (48,3%) provede više od 4 sata dnevno na internetu. Suprotno tome, učenici 5. razreda provode najmanje vremena na Internetu.

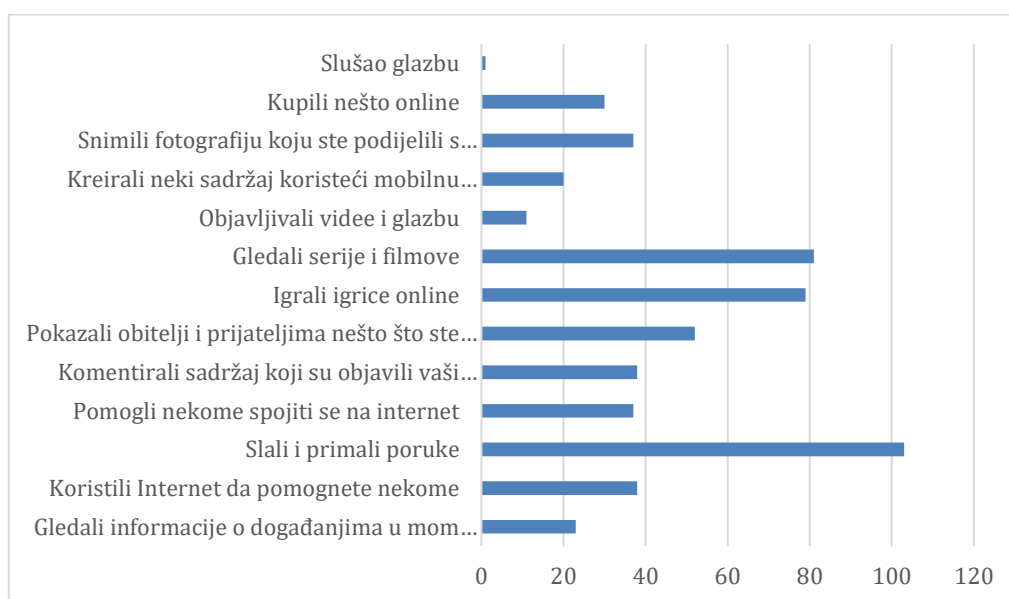
Grafikon 4. Prikaz dnevno provedenog vremena na Internetu prema razredu koji učenici pohađaju

Učenici Internetu pristupaju iz raznih razloga, a cilj ovog pitanja bio je utvrditi koji su najčešći razlozi. Posebno je zanimljivo promatrati odgovore na ovo pitanje kroz spolnu strukturu ispitanika jer nam to otkriva iz kojih razloga češće Internetu pristupaju dječaci, a iz kojih djevojčice. Dječaci najčešće koriste Internet za igranje igrica, dok djevojčice svoje vrijeme na Internetu radije koriste za produbljanje vlastitih hobija i interesa, a također ga češće koriste i za školu.

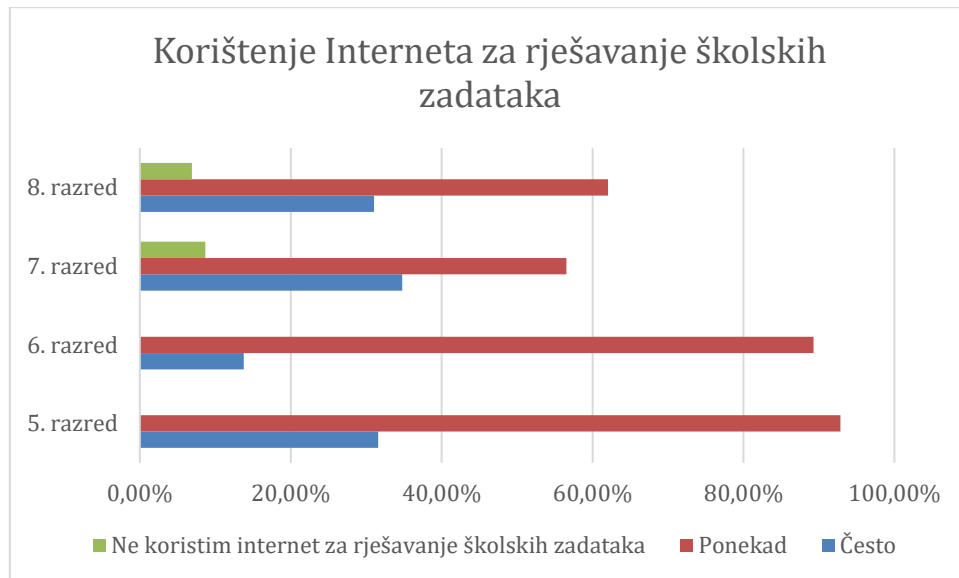
Grafikon 5. Razlozi korištenja Interneta među učenicima u odnosu na spolnu strukturu

Detaljnijim istraživanjem online navika učenika u posljednje vrijeme, dolazimo do saznanja da najveći broj učenika (86,6%) Internet koristi za slanje i primanje poruka. Učenici se na Internetu bave brojnim aktivnostima, a od ponuđenih odgovora najmanje su zastupljeni odgovori koji sugeriraju objavljivanje i kreiranje sadržaja. Učenici su imali opciju samostalnog upisa odgovora, no uglavnom je nisu koristili, već su se opredijelili za neke od ponuđenih odgovora.

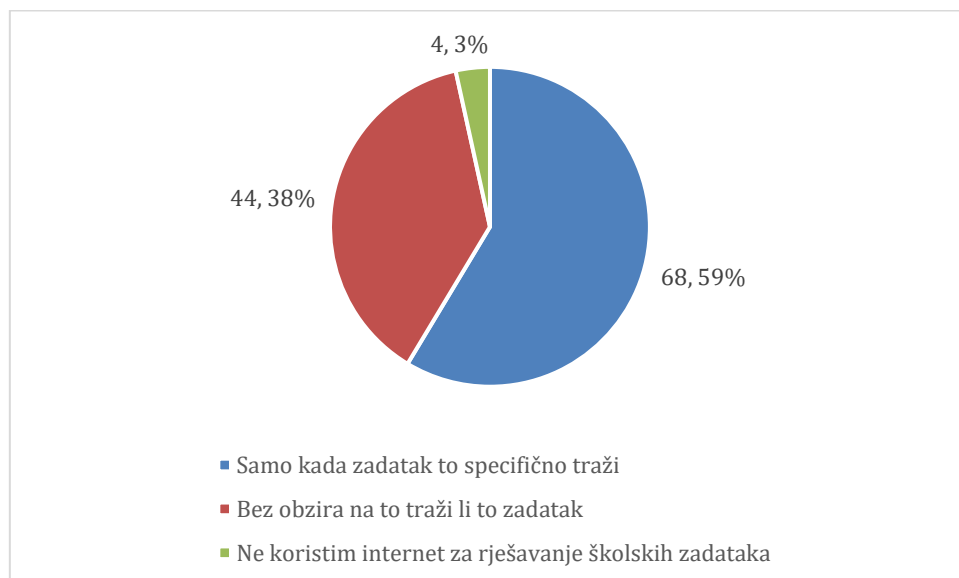

Grafikon 6. Grafički prikaz učeničkog odabira između niza predloženih aktivnosti

Većina učenika (68,9%) Internet za školu koristi ponekad. Najviše učenika 7. razreda se izjasnilo da često koristi internet, a najmanje učenika 6. razreda. Učenici koji su se izjasnili da uopće ne koriste Internet za rješavanje školskih zadataka polaznici su 7. i 8. razreda. Od toga 68,59% učenika Internet za školske zadatke koristi samo kad to zadatak specifično traži.

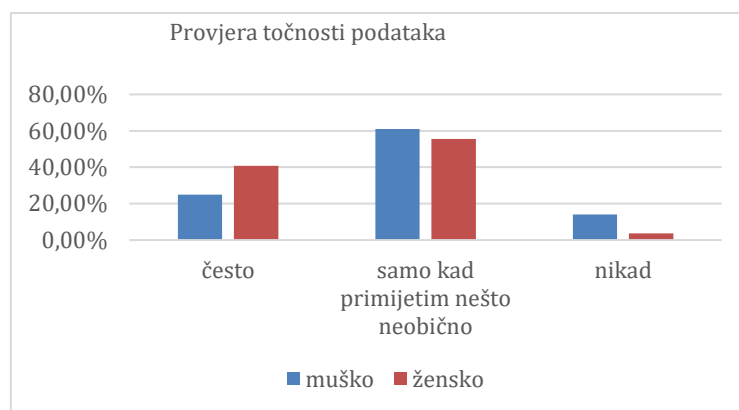

Grafikon 7. Učestalost korištenja Interneta za školske zadatke kod učenika od 5.-8. razreda

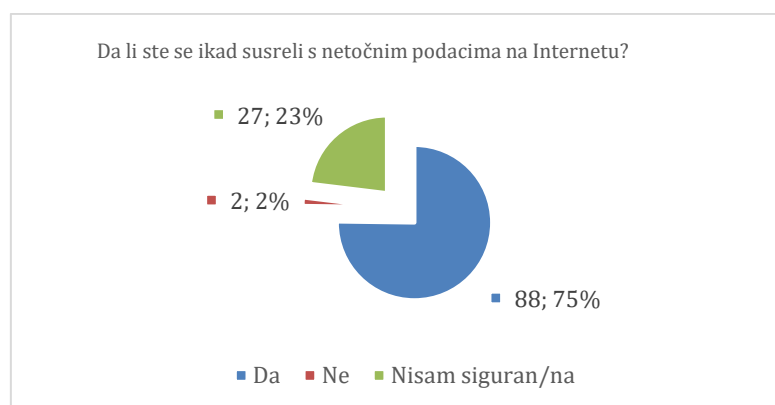

Grafikon 8. Situacije u kojima učenici koriste Internet za rješavanje školskih zadataka

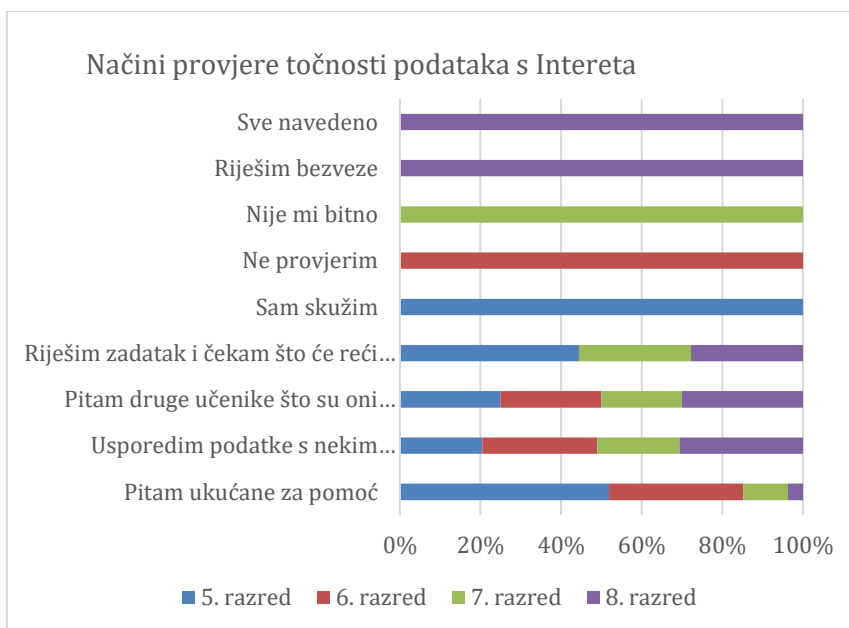
S obzirom na to da je poznata činjenica da je na Internetu vrlo lako naići na pogrešne podatke, od velike je važnosti pri određivanju stupnja informacijske pismenosti učenika utvrditi provjeravaju li točnost podataka koje koriste za školske zadatke, te na koji način to izvode. Rezultat analize odgovora na pitanje o provjeri točnosti podataka govori nam da većina učenika točnost provjerava samo ukoliko primijete nešto neobično. Prema spolnoj strukturi ispitanika možemo utvrditi kako točnost podataka češće provjeravaju djevojčice. Od ukupnog broja učenika, 88,75% ih se susrelo s netočnim podacima na internetu, 27,23% ih nije sigurno jesu li podaci s kojima su se susreli točni ili netočni. Na pitanje o tome tko im je ukazao na netočnost pronađenih podataka (66,9%) odgovorilo je kako su sami otkrili da se radi o netočnim podacima. Od osoba koje su učenicima ukazale na netočnost podataka među odgovorima su najzastupljeniji roditelji, te učitelji. Načini na koje učenici provjeravaju točnost podataka prikazani su u Grafikonu 11.

Grafikon 9. Provjera točnosti podataka s Interneta korištenih za školske zadatke

Grafikon 10. Stopa nailaženja na netočne podatke kod učenika viših razreda osnovne škole

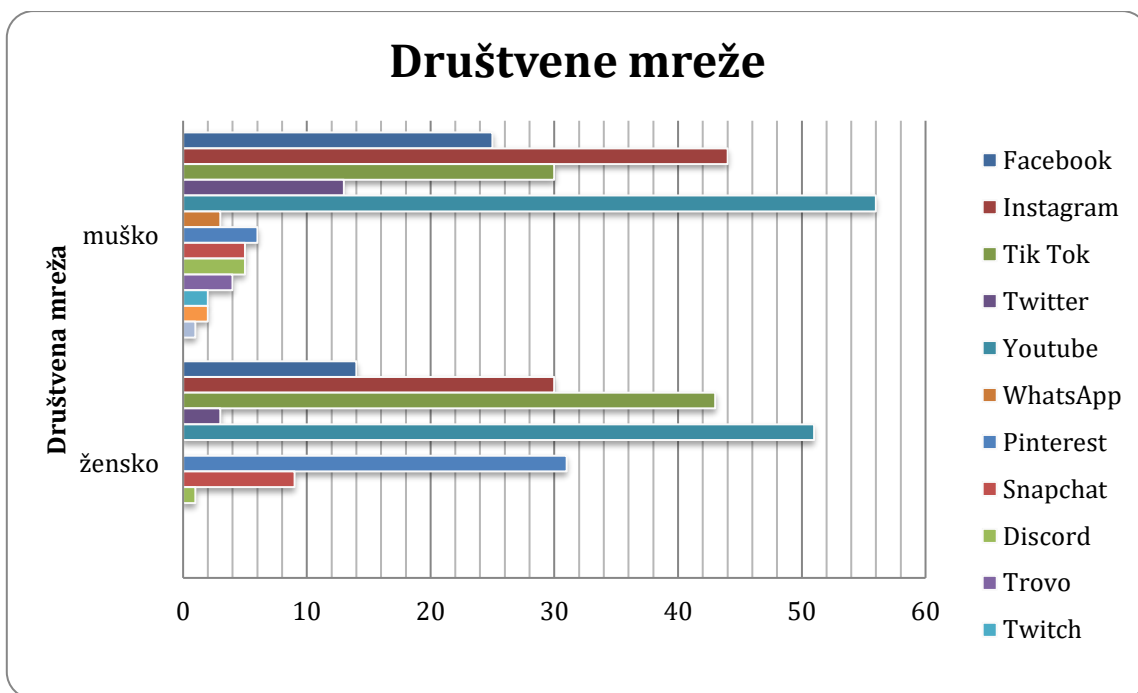

Grafikon 11. Načini provjere točnosti podataka s Interneta

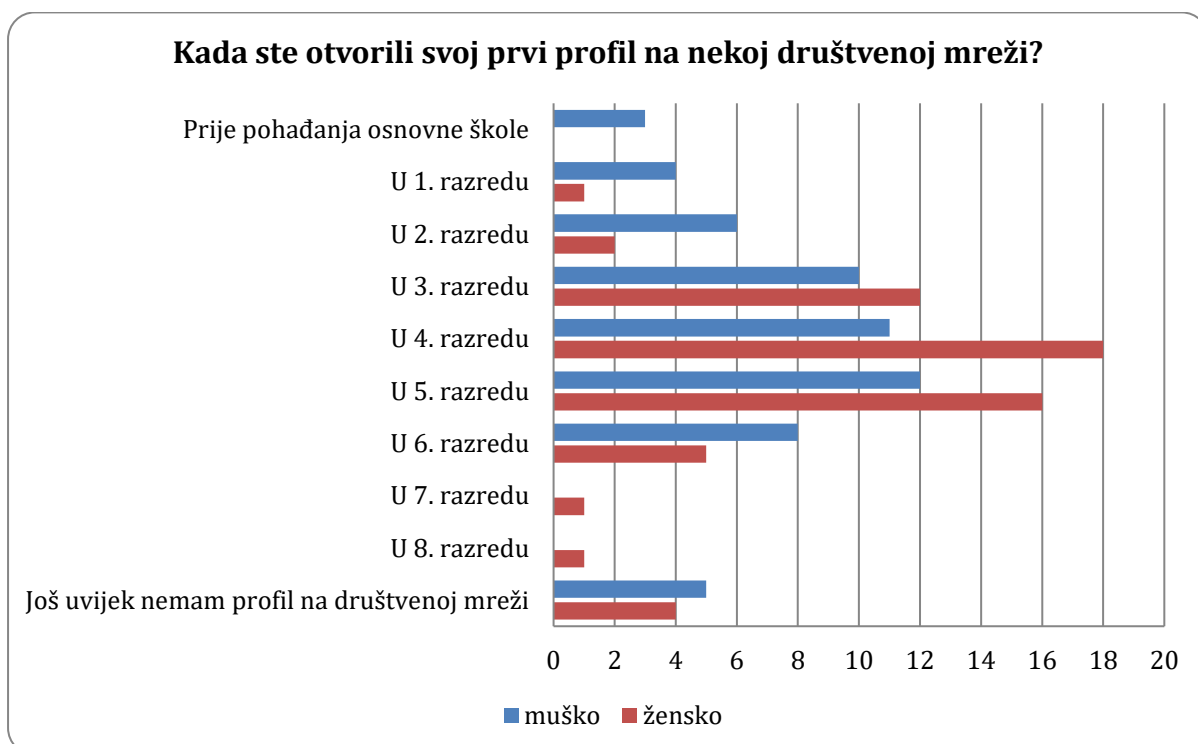
6.3. Društveni mediji

Treći dio istraživanja bavi se medijskom pismenošću učenika u kontekstu korištenja društvenih medija. Društvene mreže jedan su od najpopularnijih načina provođenja vremena na Internetu kod mladih u današnje vrijeme i većina učenika se njima svakodnevno koristi. Poznavanje navika učenika pri korištenju društvenih mreža važan su faktor pri utvrđivanju razine medijske pismenosti, ali i sigurnosti djece na Internetu, s obzirom na to da upravo njihovo učestalo korištenje i nesmotreno objavljivanje osobnih informacija i sadržaja može dovesti do ugroze sigurnosti.

Prvo istraživačko pitanje ovog dijela istraživanja ima za cilj utvrditi kojim se društvenim mrežama učenici od 5. do 8. razreda osnovne škole najčešće koriste. Prema broju korisnika među anketiranim učenicima rezultati su sljedeći: najviše učenika koristi Youtube (95%), TikTok (88%) i Instagram (62,2%). Ostale društvene mreže koje su učenici mogli odabrati ili samostalno upisati imaju ispod 50% korisnika među učenicima. Prema spolnoj strukturi odabir društvenih mreža koje učenici koriste varira, pa tako djevojčice češće koriste Tik Tok i Pinterest, dok dječaci više koriste Youtube, Instagram i Facebook. Dječaci su u većem broju samostalno upisivali neke manje popularne društvene mreže od djevojčica.

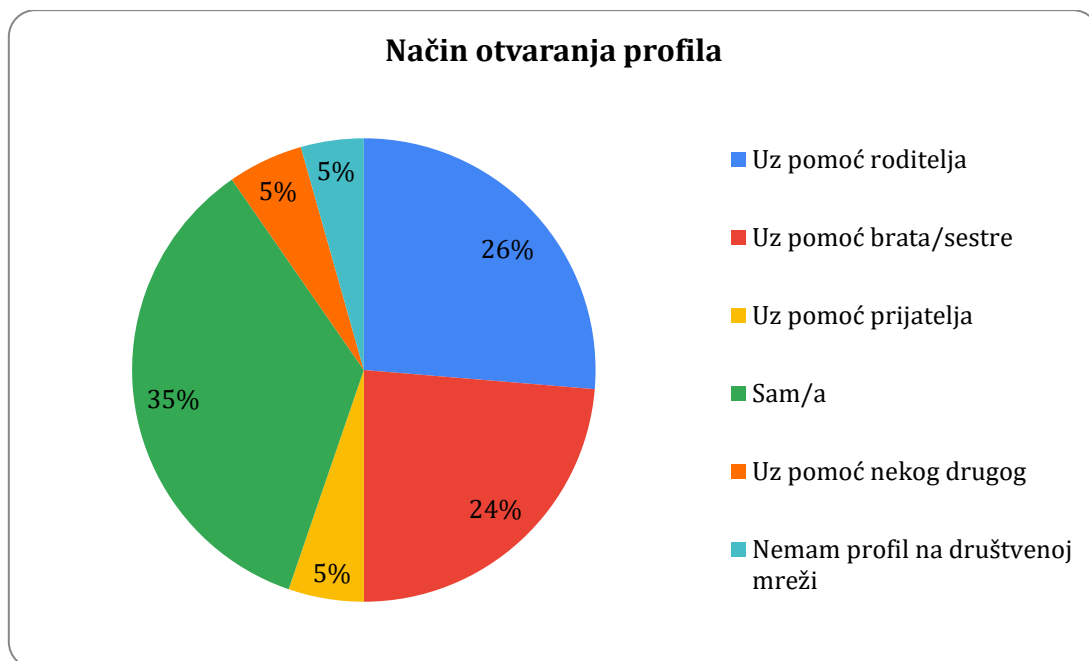
Grafikon 12. Društvene mreže koje učenici najčešće koriste prema spolnoj strukturi učenika

Grafikon 13. Dob pri otvaranju prvog profila na društvenoj mreži prikazan u odnosu na spolnu strukturu učenika

Sljedeće pitanje odnosi se na dob kada su učenici otvorili svoj prvi profil na nekoj od društvenih mreža. Većina učenika svoj prvi profil otvorila je u 4. razredu osnovne škole. Ako pogledamo dob otvaranja prvog profila na društvenoj mreži prema spolnoj strukturi, dječaci počinju koristiti društvene mreže u ranijoj dobi, te je prije pohađanja osnovne škole profil otvorilo 4,9% dječaka i niti jedna djevojčica, a sve do 3. razreda dječaci prednjače u broju otvorenih profila. Najviše profila otvoreno je između 3. i 6. razreda, a najmanje između 7. i 8. razreda. Profil na društvenoj mreži još uvijek nema 7,6% učenika.

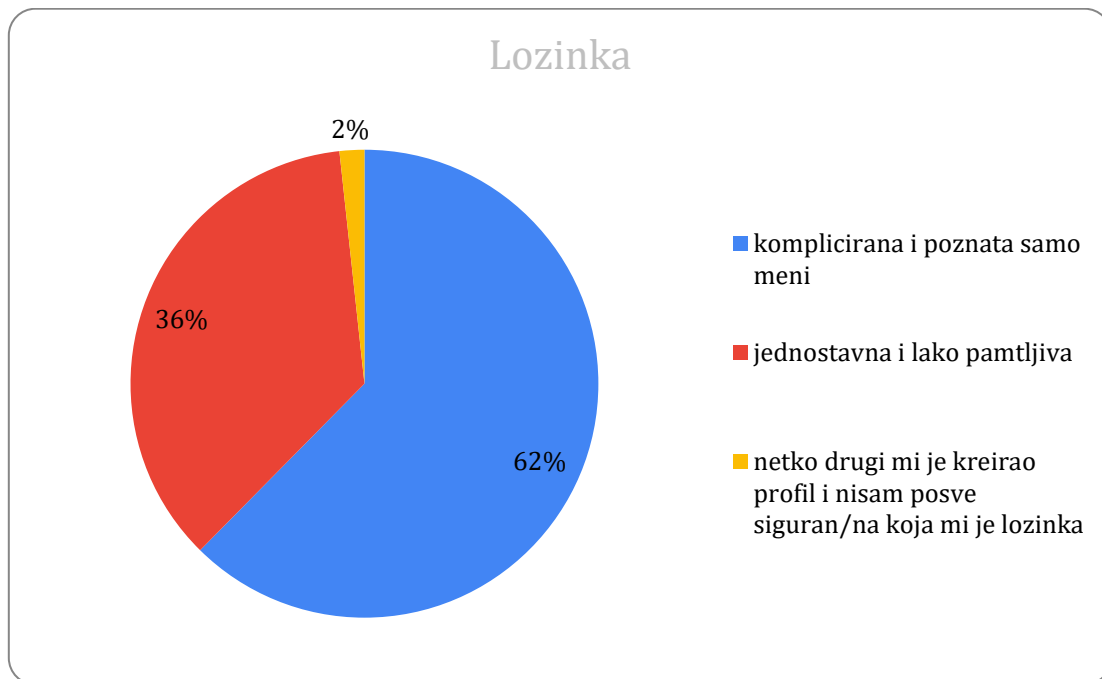
Većina učenika (35%) sami su otvorili svoj prvi profil na nekoj od društvenih mreža. Polovica učenika prvi profil je otvorila uz pomoć nekog od ukućana, roditelja ili brata/sestre. Preostali učenici profile su otvorili uz pomoć nekog drugog ili još uvijek nemaju profil na društvenoj mreži. Nedosljednost u odnosu na prethodno pitanje počiva na činjenici da su neki učenici koji su se ranije izjasnili da još uvijek nemaju profil preskočili ovo pitanje dok su neki ovdje ponovo obilježili isti odgovor.

Grafikon 14. Način otvaranja profila na društvenoj mreži

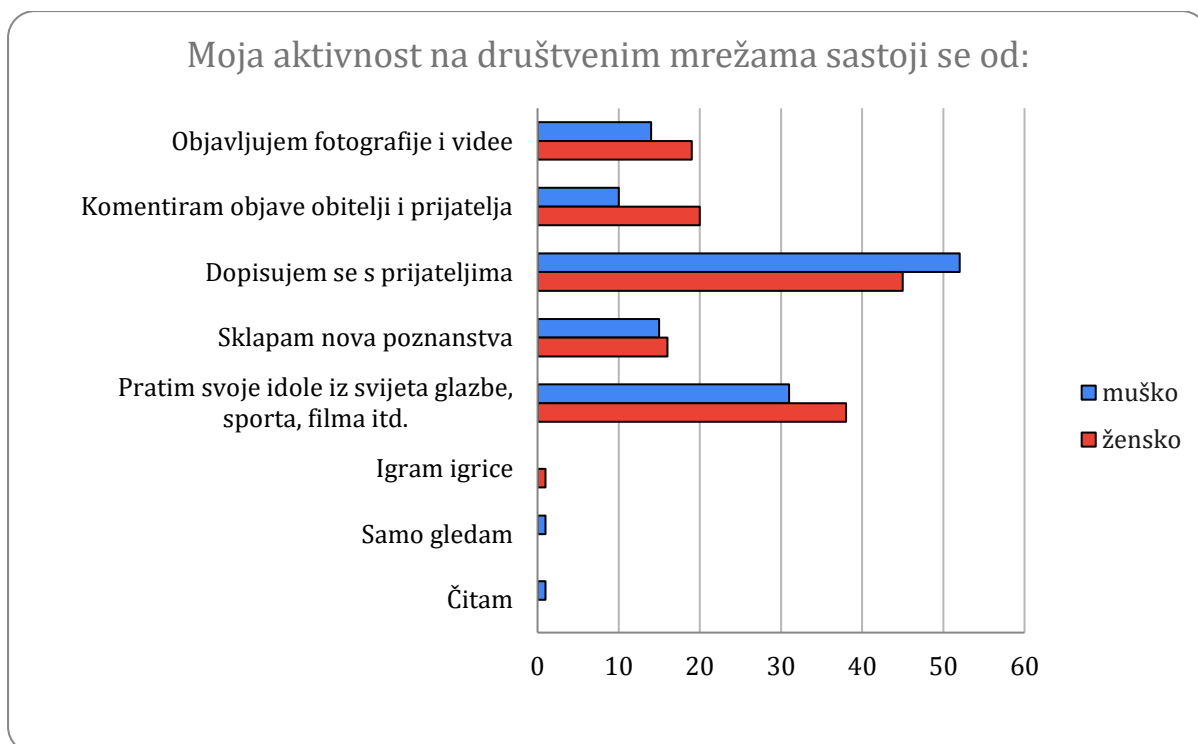
Razinu zaštićenosti učeničkih profila doznajemo iz pitanja vezanog za strukturu lozinke kojom pristupaju svojim profilima. Većina učenika (62%) kako je i ispravno koristi kompliciranu i samo njima poznatu lozinku, dok je 35% učenika manje oprezno i koristi jednostavnu i lako

pamtljivu lozinku. Preostali učenici nisu sigurni koja im je lozinka jer im je netko drugi kreirao profil.

Grafikon 15. Način formiranja lozinke za profile na društvenim mrežama

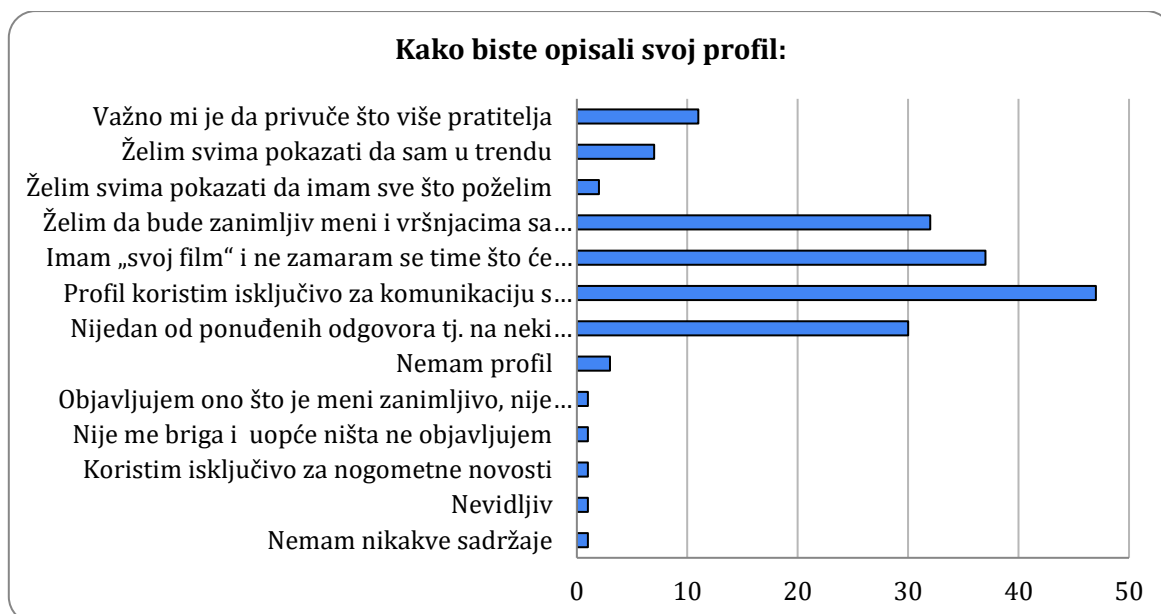
Aktivnosti učenika viših razreda osnovne škole na društvenim mrežama u najvećem intenzitetu se odnose na međusobnu komunikaciju, odnosno prema rezultatima upitnika 86,4% učenika društvene mreže koristi u svrhu dopisivanja s prijateljima i 31,4% za komentiranje objava članova obitelji i prijatelja. Također velik broj učenika na društvenim mrežama prati svoje idole iz svijeta glazbe, sporta, filma itd. Na ovom pitanju učenici su imali mogućnost dodavanja vlastitog odgovora, no vrlo malo ih je to iskoristilo što se može vidjeti u Grafikonu 16.

Grafikon 16. Aktivnost učenika na društvenim mrežama prema spolnoj strukturi

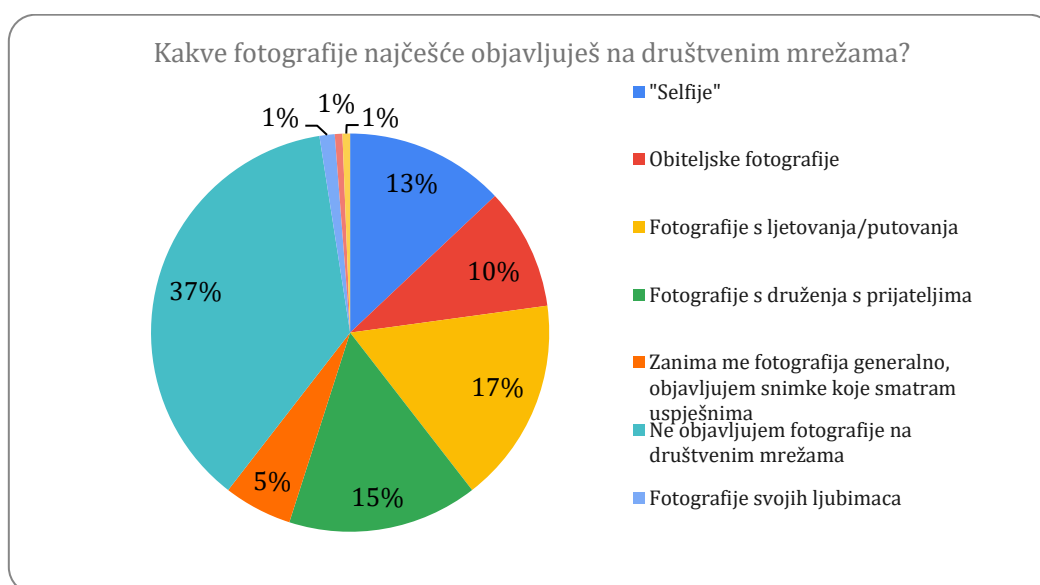
Sadržaj koji učenici objavljuju na društvenim mrežama uglavnom je vidljiv samo prijateljima ili osobama koje učenici odaberu. Svima je vidljiv sadržaj manjine učenika (20%), dok četvrtina učenika uopće ne objavljuje na društvenim mrežama, a postoje i pojedinci čiji je sadržaj vidljiv samo njima.

Na pitanje kako bi opisali svoj profil učenici su mogli odgovoriti odabirom već unaprijed ponuđenih tvrdnji ili upisom vlastitog odgovora. Odgovori na ovo pitanje potvrđuju ranije dobiveni rezultat kako učenici uglavnom svoje profile koriste za komunikaciju s prijateljima. Značajno je da se veći broj učenika ne zamara tuđim mišljenjem o njihovim profilima, nego što ih ima profil s namjerom privlačenja pažnje. Pri odgovaranju na ovo pitanje učenici su imali mogućnost dodavanja vlastitog odgovora, a oni su prikazani na Grafikonu 17.

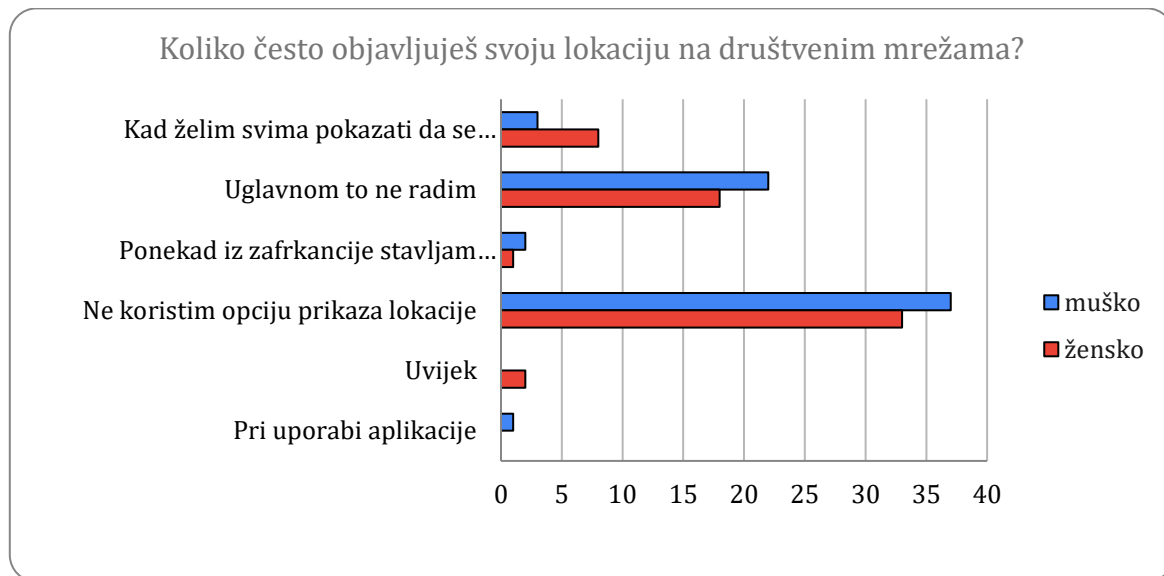
Grafikon 17. Prikazuje odgovore na pitanje Kako biste opisali svoj profil?

Na različitim društvenim mrežama često možemo vidjeti fotografije koje ljudi objavljuju, a cilj ovog pitanja je istražiti koji tip fotografija najčešće objavljuju učenici od 5. do 8. razreda osnovne škole. Zanimljivo je istaknuti da se najveći postotak učenika (37%) izjasnio kako uopće ne objavljuje fotografije na društvenim mrežama. Od ponuđenih kategorija učenici su se uglavnom izjasnili kako objavljuju fotografije s putovanja, druženja s prijateljima, “selfije” i obiteljske fotografije. Nekolicina učenika iskoristila je mogućnost dodavanja vlastitih odgovora koje je moguće iščitati u Grafikonu 18.

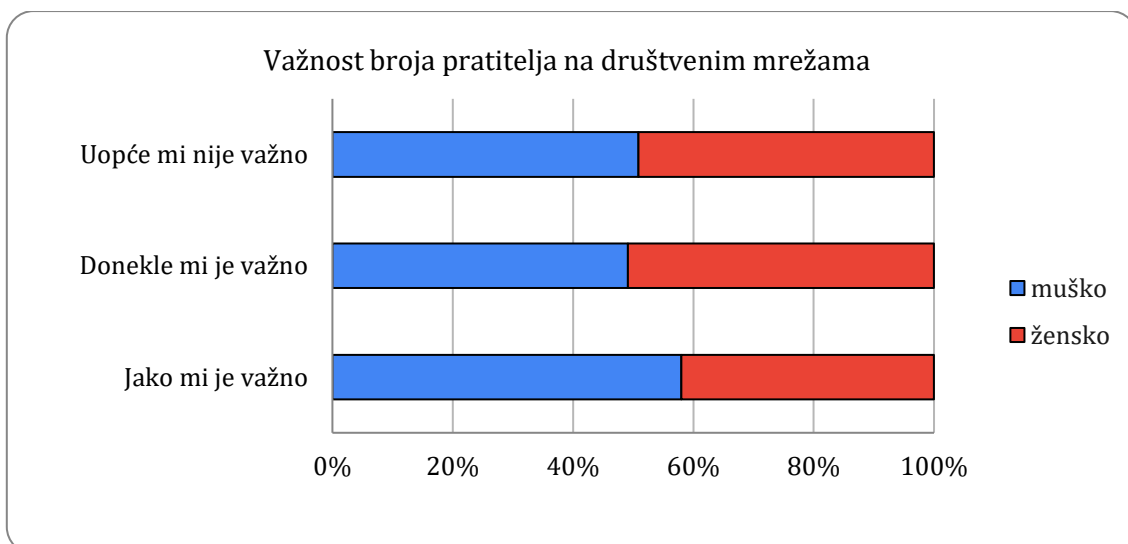
Grafikon 18. Vrste fotografija koje učenici objavljuju na društvenim mrežama

Objavljivanje lokacije na društvenim mrežama se također može promatrati u kontekstu sigurnog korištenja Interneta te je značajno pitanje za istražiti u okviru ove teme. Iz rezultata upitnika moguće je iščitati kako većina učenika, njih 58% tu opciju uopće ne koristi, a 27% učenika uglavnom ne koristi. U usporedbi korištenja lokacije na društvenim mrežama prema spolnoj strukturi moguće je iščitati da djevojčice češće koriste prikaz lokacije nego dječaci.

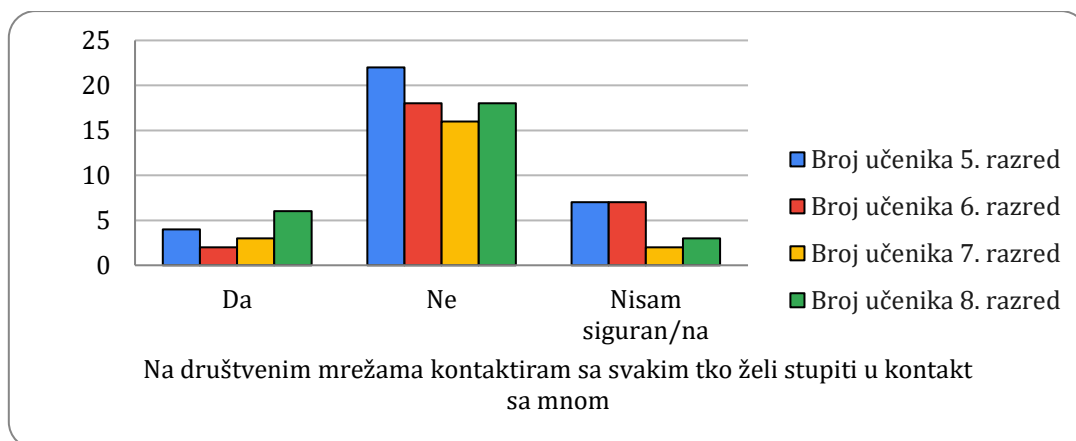
Grafikon 19. Učestalost objavljivanja lokacije na društvenim mrežama prema spolnoj strukturi

Važnost broja kontakata/pratelja na društvenim mrežama ispitana je pomoću zatvorenog pitanja s tri moguća odgovora kojima je stupnjevana važnost broja pratitelja od “uopće mi nije važno” do “jako mi je važno”. Tako doznajemo da većini učenika (60,7%) broj pratitelja na društvenim mrežama uopće nije važan, a samo 6% učenika ga smatra jako važnim. Analizom ovog pitanja prema spolnoj strukturi dolazimo do zaključka kako je broj pratitelja malo važniji dječacima nego djevojčicama, iako su ukupne vrijednosti gotovo podjednake.

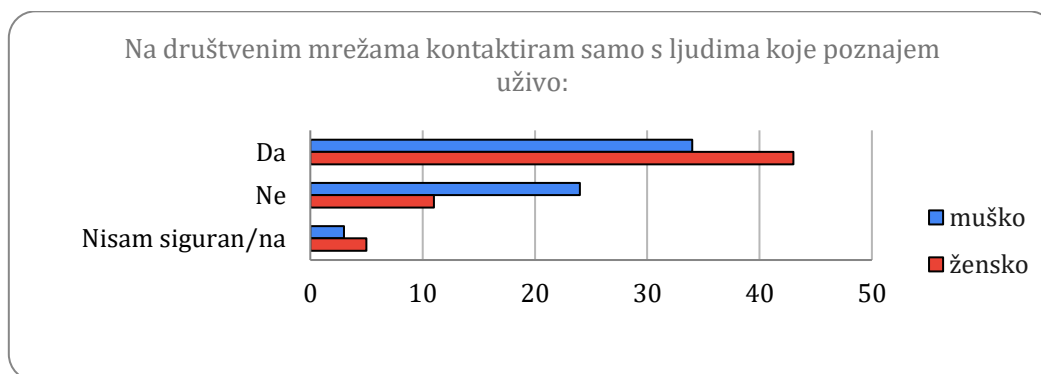

Grafikon 20. Važnost broja kontakata/pratitelja na društvenim mrežama prema spolnoj strukturi

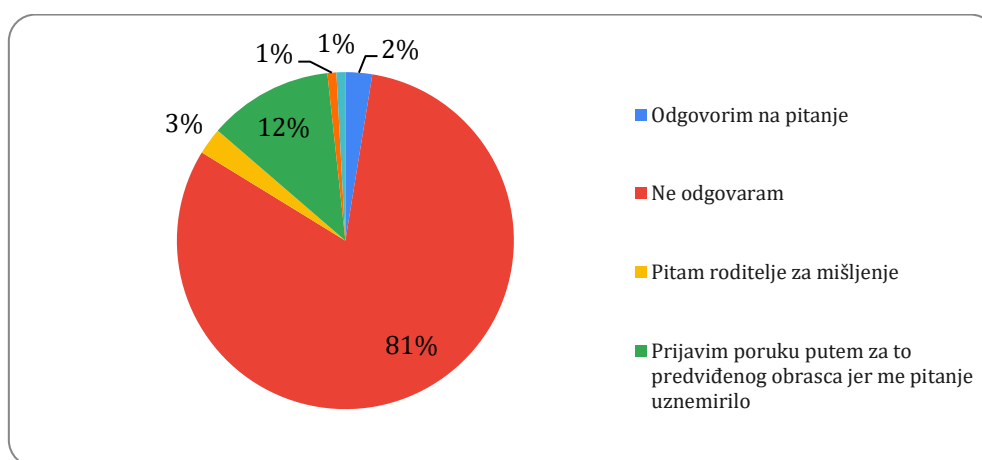
Kako bismo stekli uvid u razinu sigurnosti učenika na društvenim mrežama, veoma je važno istražiti s kim učenici kontaktiraju, pogotovo zbog činjenice da je ranije ustanovljeno kako velik broj učenika svoje profile koristi isključivo u komunikacijske svrhe. Većina učenika (65,5%) negativno je odgovorilo na pitanje da li kontaktiraju na društvenim mrežama sa svakim tko s njima želi stupiti u kontakt. Prema dobnoj strukturi učenika, najmlađi učenici najmanje su voljni pristupiti u kontakt sa svakim tko ih kontaktira, dok se s dobi broj pozitivnih odgovora povećava. Sljedeće je pitanje sličnog tipa, a odnosi se na to kontaktiraju li učenici samo s ljudima koje poznaju. Suprotno prethodnom pitanju ovdje je većina odgovora pozitivno, što je u odnosu na prethodne rezultate logično. Promatramo li ovo pitanje prema spolnoj strukturi moguće je uočiti podatak da su dječaci skloniji komunikaciji s nepoznatim osobama od djevojčica. Kod poruka i zahtjeva za praćenje od strane nepoznatih osoba, natpolovična većina učenika pokazuje znatiželju te klikne na profil da provjeri o kome se radi, dok velik broj učenika takve poruke i zahtjeve zanemaruju. Na pitanje da li bi odgovorili da ih nepoznata osoba pita za neki osobni podatak poput primjerice adrese, preko 80% učenika se izjasnilo negativno.

Grafikon 21. Broj učenika koji kontaktira sa svakim tko želi s njima stupiti u kontakt prikazan prema dobnoj strukturi učenika

Grafikon 22. Broj učenika prema spolnoj strukturi koji na društvenim mrežama kontaktira samo s ljudima koje poznaje

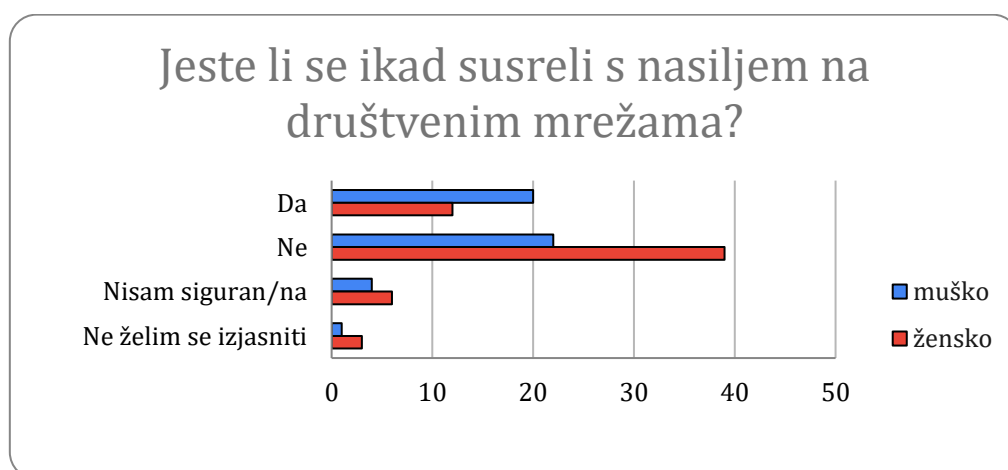

Grafikon 23. Postupanje učenika u slučaju kada nepoznata osoba od njih traži neki osobni podatke

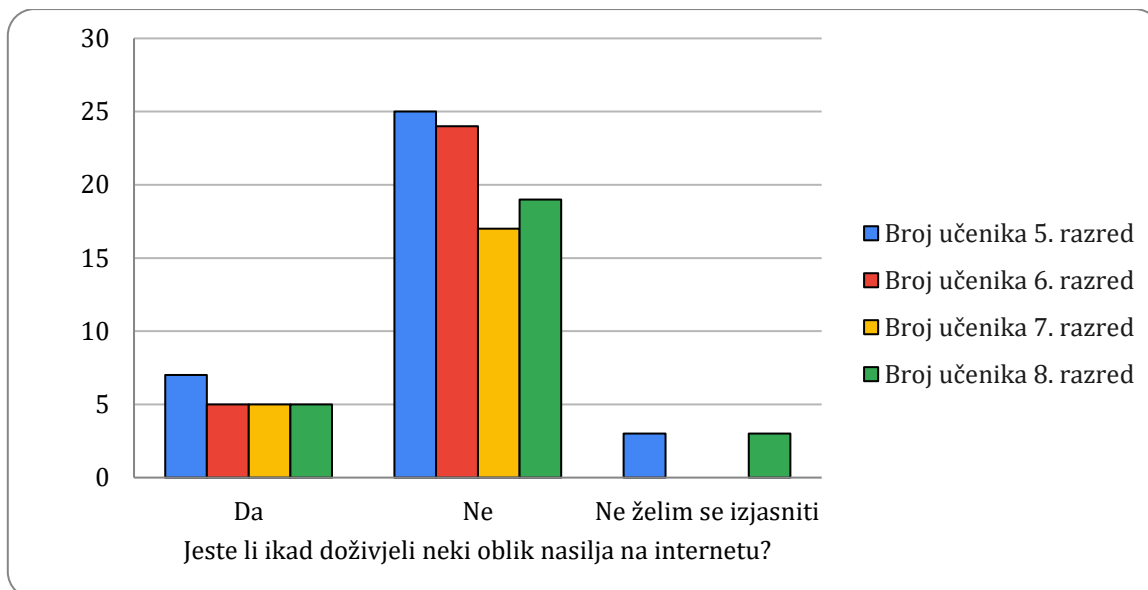
6.3.1. Nasilje na društvenim mrežama

Kad govorimo o aktivnosti učenika viših razreda osnovne škole na društvenim mrežama i njihovim navikama, ne smijemo zanemariti opasnost od pojave nasilja tzv. cyberbullyinga. Nasilje na Internetu u današnje vrijeme je vrlo čest oblik nasilja koje susrećemo u raznim oblicima, no na društvenim mrežama djeca su posebno izložena vršnjačkom nasilju u online okruženju. Iz tog razloga sljedeći niz pitanja osmišljen je u svrhu dobivanja informacija o tome koliko su učenici zaista izloženi takvom nasilju te na koji način reagiraju na njega. Većina učenika (59,8%) tvrdi kako se nikad nisu susreli s nasiljem na društvenim mrežama, dok mnogo manji broj učenika priznaje da su se susreli s takvim nasiljem. Prema analizi spolne strukture doznajemo kako se dječaci češće susreću s nasiljem na društvenim mrežama od djevojčica. Na pitanje jesu li ikada doživjeli nasilje na Internetu, 19,7% učenika se izjasnilo da su bili žrtve nekog oblika nasilja. Prema dobi učenika koji su prijavili doživljeno nasilje, broj je podjednak u odnosu na ukupan broj ispitanika pojedinog razreda, te se radi o broju od 5-7 učenika. Kako bismo utvrdili kakve su oblike nasilja učenici doživjeli trebali su odgovoriti na pitanje u kojem su mogli odabrati između nekoliko ponuđenih opcija ili dodati vlastiti odgovor. Navedeni oblici nasilja i učenički odgovori vidljivi su iz Grafikona 24.

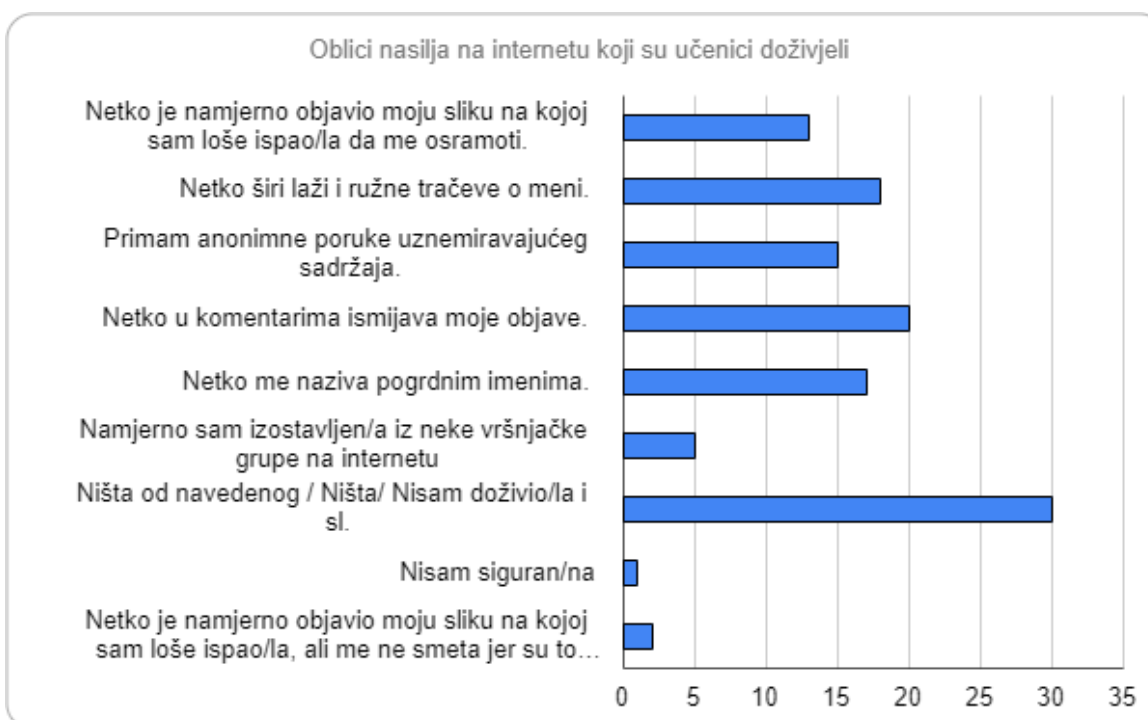
Kako su učenici reagirali, odnosno kako su se osjećali nakon doživljenog nasilja doznajemo iz sljedećih odgovora: većinu učenika (56%) to uopće nije uznemirilo, dok je samo 7% učenika bilo jako uznemireno. Također je zanimljiv podatak da se većina učenika nije nikome obratila nakon što im se dogodilo nasilje na društvenim mrežama, dok se 21% učenika obratio roditeljima.

Grafikon 24. Odgovori na pitanje jesu li se učenici ikad susreli s nasiljem na društvenim mrežama prema spolnoj strukturi učenika

Grafikon 25. Stopa doživljenog nasilja na internetu prema dobi učenika

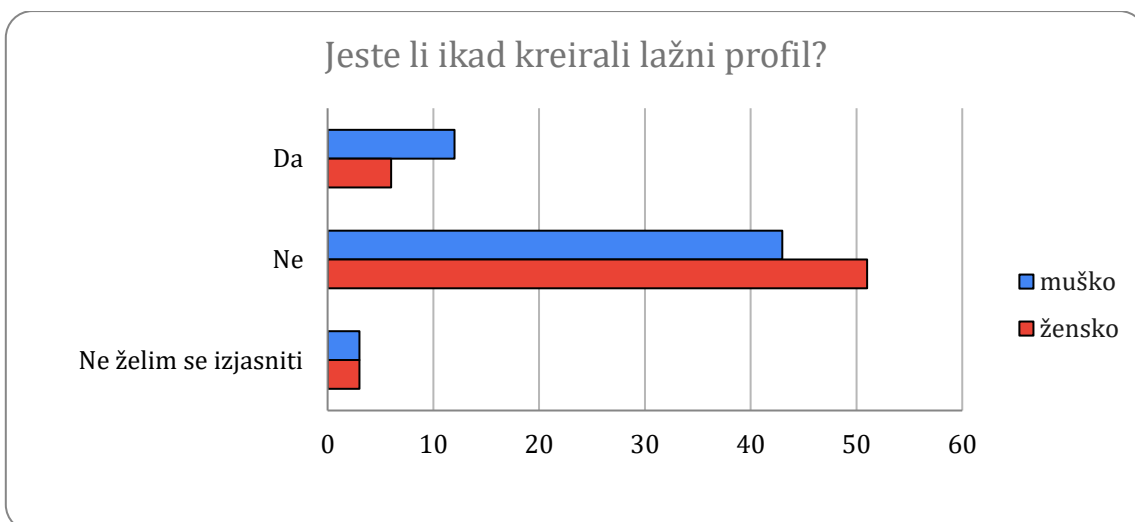

Grafikon 26. Oblici nasilja na Internetu koje su učenici doživjeli

Grafikon 27. Kome su se učenici obratili nakon doživljenog nasilja

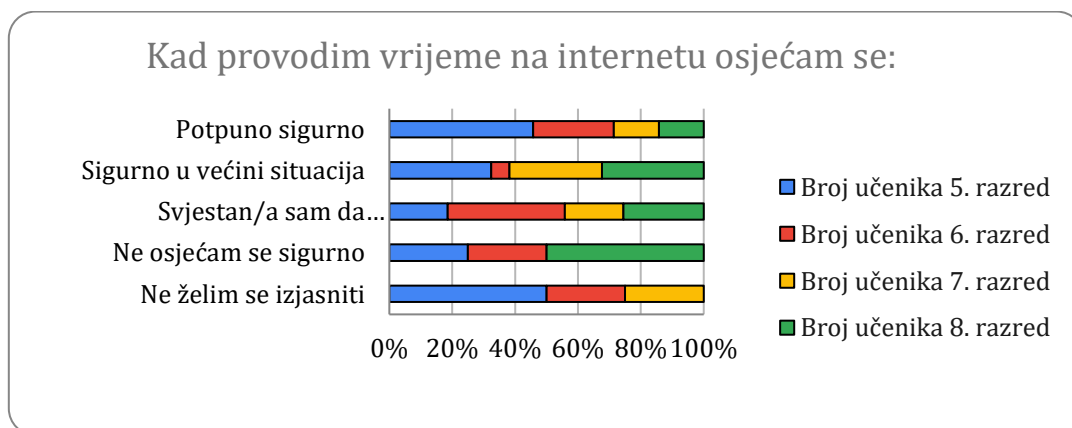
Korištenje lažnih profila često povezujemo s nasiljem na Internetu i društvenim mrežama jer kreiranje takvog profila nasilnicima pruža anonimnost i vrlo često se koriste u takve svrhe. Iz tog razloga zanimljivo je istražiti pojavu lažnih profila među učenicima i razloge iz kojih su kreirani. Lažne profile kreiralo je samo 16,1% učenika, a 5,1% se ne želi izjasniti. Ako ovo pitanje promatramo prema spolnoj strukturi, korištenju lažnih profila skloniji su dječaci. Sljedeće pitanje bilo je u potpunosti otvorenog tipa i u njemu se tražilo od učenika da ukoliko su se izjasnili da su imali ili imaju lažni profil napišu koja je svrha tog profila. Na ovo pitanje odgovorilo je ukupno 35 učenika, od čega ih je 17 upisalo neku vrstu negiranja da su ikad imali lažni profil. Preostalih 18 učenika, što se donekle poklapa s brojem učenika koji su se na prethodnom pitanju izjasnili da posjeduju lažni profil pokušalo je obrazložiti svrhu svojih profila. Prevladavaju razlozi koji navode neki oblik zafrkancije, te anonimno praćenje drugih.

Grafikon 28. Lažni profili

6.4. Sigurnost na Internetu

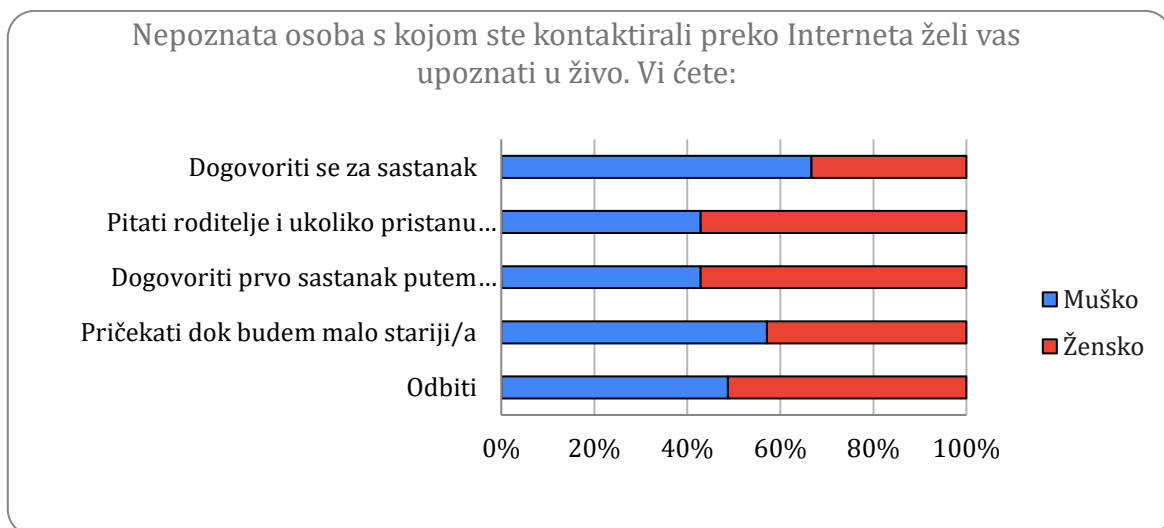
Posljednji dio anketnog upitnika odnosi se u potpunosti na pitanje sigurnosti djece na Internetu, iako smo se te teme već nekoliko puta dotaknuli u dijelu istraživanja posvećenom aktivnosti učenika na društvenim mrežama. S obzirom na to da je bilo govora o nasilju, zanimljivo je saznati koliko sigurno se učenici osjećaju dok provode vrijeme na Internetu. Najveći broj učenika (36,1%) izjasnio se kako je svjestan da postoje određene opasnosti dok se više od polovice učenika na Internetu osjeća u potpunosti ili uglavnom sigurno. Tek mali broj učenika (3,4%) na Internetu se ne osjeća sigurno. U odnosu na dob učenika, najsigurnije se osjećaju učenici 5. Razreda, dok osjećaj sigurnosti i svijest o postojanju određenih opasnosti sa starošću učenika raste.

Grafikon 29. Osjećaj sigurnosti na Internetu kod učenika u odnosu na dob

Nova poznanstva preko Interneta učenici ne sklapaju vrlo često, štoviše većina ih se izjasnila da to nikada ne radi, dok 41% učenika nova poznanstva sklapa ponekad, a oni koji to rade često u najvećoj su manjini. Ovi rezultati uglavnom se poklapaju s rezultatima pitanja o kontaktiranju učenika s osobama koje ne poznaju. U slučaju da ih nepoznata osoba s kojom su kontaktirali preko Interneta želi upoznati uživo većina učenika se je izjasnila da bi je odbili. Od preostalih učenika koji bi ipak željeli upoznati nekoga s kim su do sad kontaktirali samo preko Interneta, najveći dio (17,6%) se izjasnio kako bi najprije pitali roditelje za mišljenje i ukoliko pristanu dogovorili bi sastanak uz pratnju. Prema spolnoj strukturi učenika doznajemo da su dječaci skloniji upoznavanju novih ljudi preko Interneta od djevojčica.

Razina poznavanja sigurnosti na Internetu među učenicima dodatno je ispitana uz pomoć Likertove skale gdje su učenici morali stupnjevati ponuđene tvrdnje u rasponu od “Uopće se ne slažem” do “U potpunosti se slažem”. Rezultati su vidljivi u Grafikonu 31.

Grafikon 30. Sklonost učenika prema upoznavanju novih ljudi preko Interneta

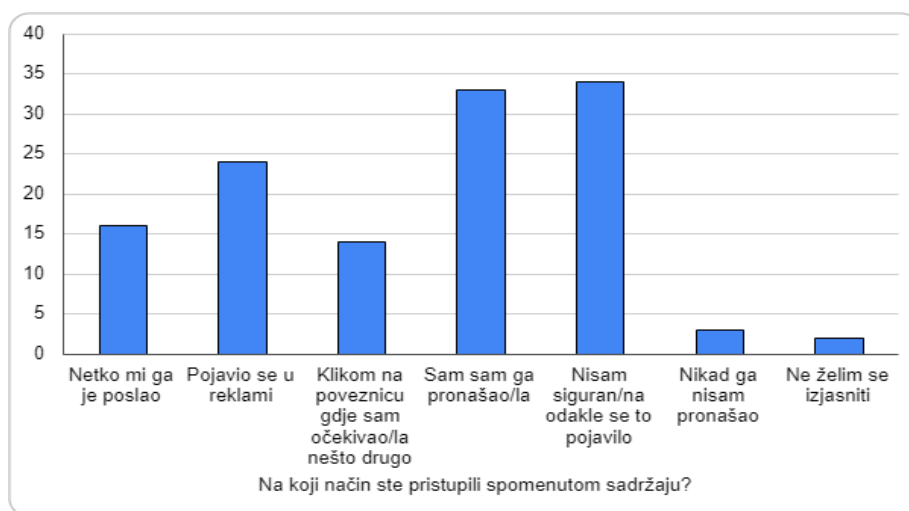
Likertova skala stavova vezanih uz poznavanje sigurnosti na Internetu

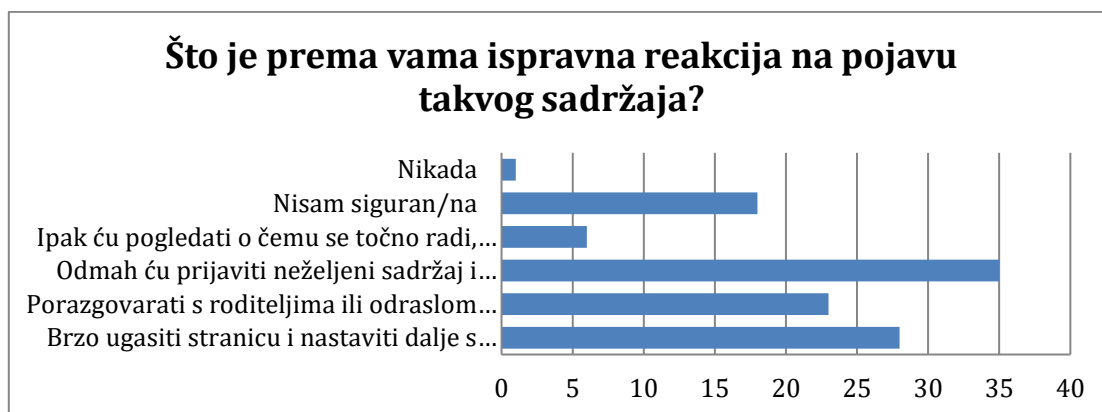
Grafikon 31. Likertova skala stavova vezanih uz sigurnost na Internetu

6.4.1. Uznemirujući sadržaj

Kod učestalog korištenja Interneta, pojava neželjenog, štoviše uznemirujućeg sadržaja nije rijetkost. Gotovo polovica učenika u nekom trenutku se susrela s uznemirujućim sadržajem na Internetu, a 23% učenika nisu sigurni. Većina učenika ne želi se izjasniti o tome kako su reagirali na sadržaj na koji su naišli, dok je 33% učenika bilo uznemireno takvim sadržajem. Učenici uglavnom nisu sigurni odakle se spomenuti sadržaj pojavio, dok se velik broj učenika izjasnio da su ga sami pronašli, a čest je i odgovor da se sadržaj pojavio u reklamama. Ostali odgovori i njihova zastupljenost u odnosu na broj učenika vidljivi su u Grafikonu 32. Većina učenika smatra da je ispravna reakcija na pronalazak takvog sadržaja odmah ga prijaviti i blokirati pošiljalatelja (31,5%), a manji broj učenika smatra da treba o tome porazgovarati s roditeljem ili odraslom osobom (20,7%).

Grafikon 32. Način na koji su učenici pristupili sadržaju koji ih je uznemirio

Grafikon 33. Ispravna reakcija na pojavu uznemirujućeg sadržaja

7. Diskusija

Nakon detaljne statističke analize i grafičkog prikaza rezultata provedenog anketnog upitnika, u nastavku će biti predstavljeni ključni rezultati istraživanja. Informacijska i medijska pismenost kao temelj sigurnosti na Internetu kod učenika viših razreda osnovne škole istražena je prema uzoru na neka već ranije provedena istraživanja slične tematike.

Kako bismo mogli donijeti zaključak o stupnju informacijske pismenosti ciljane skupine bilo je potrebno istražiti način na koji učenici viših razreda osnovne škole pristupaju informacijama. Dobiven je sličan rezultat kao i kod HR Kids online istraživanja, naime većina učenika za pristup Internetu koristi mobitel ili pametni telefon, a Internetu pristupaju uglavnom kod kuće. Ako promatramo vrijeme koje učenici provedu na Internetu i usporedimo ga s podacima prikupljenim po razredima, moguće je doći do zaključka da stariji učenici provode više vremena online od mlađih, što je također rezultat koji se poklapa s ranije provedenim HR Kids online istraživanjem. Za razliku od spomenutog istraživanja čiji je zaključak da djeca na Internetu najviše slušaju glazbu, iz provedene ankete možemo zaključiti da to u ovom slučaju nije tako, nego se većina učenika izjasnila da na Internetu igraju igrice. Uz već spomenuto igranje igrice, veći broj učenika posvećen je svojim hobijima i interesima, nego što ga koriste u obrazovne svrhe, odnosno za školu. Zanimljiv je i podatak da Internet za školu češće koriste djevojčice, nego dječaci. No na kraju ipak dolazimo ponovo do jednog zajedničkog zaključka, a to je da učenici nedovoljno vremena provedenog na Internetu koriste za školu i učenje.⁴⁰

Rezultati ankete također su pokazali da vrlo velik broj učenika Internet koristi kako bi slali i primali poruke, te za gledanje filmova i serija. Vrlo malen broj učenika se izjasnio da su kreirali neki sadržaj putem aplikacije, što je s obzirom na beskrajne mogućnosti koje se nude na društvenim mrežama dosta neobično, te navodi na mišljenje da učenici nemaju dovoljno iskustva i znanja da bi se više posvetili stvaranju na Internetu. Nešto više učenika je snimilo i podijelilo fotografiju, iako se velik broj učenika na drugom pitanju izjasnio kako ne objavljuje fotografije na društvenim mrežama.

⁴⁰ Ciboci L.; Ćosić Pregrad I.; Kanižaj I.; Potočnik D.; Vinković D. Nacionalno istraživanje o sigurnosti djece na internetu HR Kids Online, Zagreb, veljača 2020.,

7.1. Vještine korištenja Interneta za rješavanje školskih zadataka

Vještine korištenja interneta za rješavanje školskih zadataka također nisu na razini koja bi se inače lako mogla pripisati generaciji digitalnih urođenika. Kao što je u ranijim istraživanjima već zaključeno i na početku ovog istraživanja primijećeno, u Hrvatskoj se učenici općenito nedovoljno koriste Internetom u obrazovne svrhe. U skladu s tim teku i daljnji zaključci o vještinama korištenja Interneta za rješavanje školskih zadataka, koje su ispitane kao važan segment određivanja informacijske pismenosti učenika viših razreda osnovne škole. Naime, većina učenika Internet za rješavanje školskih zadataka koristi tek ponekad, a učenici koji ga koriste često su u manjini i čini ih tek malo više od četvrtine ukupnog broja ispitanih učenika. Više dječaka se izjasnilo da često koristi internet za školu, ali s druge strane među muškim ispitanicima pojavilo nekoliko odgovora da uopće ne koriste Internet za školske zadatke, što s djevojčicama nije slučaj. One su većinom opredijeljene za opciju “ponekad” što nam donekle sugerira da Internet za školu koriste prema potrebi. Ovaj zaključak potvrđuju i odgovori na sljedeće pitanje iz kojih doznajemo da većina učenika Internet za školu koristi samo kada se to od njih specifično traži u zadatku, dok manji broj učenika Internet koristi u situacijama kada to nije od njih traženo. Iz ovoga je moguće prepoznati potrebu da učitelji češće postavljaju zadatke tako da učenici sami istraže neku temu putem Interneta jer im je očigledno za takav pristup potreban dodatni poticaj.

Više od polovice anketiranih učenika točnost podataka s Interneta provjerava isključivo ukoliko primijete nešto neobično, a manji je broj onih koji to rade često. Djevojčice češće provjeravaju točnost podataka čak i kada nema nekih neobičnosti u njima, a među ispitanicima koji uopće ne provjeravaju točnost većinu čine dječaci. Dvije trećine učenika susrelo se s netočnim podacima na Internetu te na temelju prethodna dva pitanja možemo zaključiti da je većina učenika svjesna mogućnosti da u mnoštvu podataka koji su im dostupni online nađe na netočnost te da postoji potreba da se podaci provjere prije korištenja za školu. Većina učenika se izjasnila kako su sami otkrili netočnost nekog podatka, dok je manjem broju netko drugi na to ukazao. Kako bi provjerili točnost podataka pronađenih na Internetu, učenici ih najčešće uspoređuju s nekim drugim izvorom poput enciklopedije ili udžbenika. Stariji učenici češće korite ovu metodu provjere, dok su učenici petog razreda skloniji su tražiti pomoć ukućana nego samostalno provjeravati podatke uz pomoć alternativnih izvora. Učenici osmih razreda također se češće obraćaju kolegama iz razreda za pomoć, nego što to rade mlađi učenici. Učenici sedmih razreda često će najprije riješiti zadatak i čekati što će učitelj reći o točnosti podataka, dok primjerice učenici šestog razreda to uopće ne rade. Rezultati ovog niza pitanja

nam daju naslutiti da kod učenika postoji određena spontanost u korištenju Interneta, koja bi se mogla vezati uz pojam digitalnih urođenika, no jednako tako im nedostaje tehničkih znanja koja su ipak priučena, a ne urođena. Primjerice, učenici sami otkrivaju netočne podatke, ali unatoč tome Internet za školu koriste tek ponekad, odnosno kad se to u zadatku traži.

7.2. Društvene mreže

U dijelu istraživanja čiji je cilj utvrditi razinu medijske pismenosti i navike učenika pri korištenju društvenih medija, polazišna točka je otkriti kojim se društvenim mrežama učenici najviše koriste. Učenici su dobili mogućnost odabira između unaprijed ponuđenih odgovora koji navode trenutno najpopularnije društvene mreže te još naknadno dodati neke druge medije koje koriste. Najviše učenika koristi se Youtubeom, najvećom američkom društvenom mrežom osmišljenom za dijeljenje i gledanje videa, a njega po popularnosti među učenicima slijedi TikTok čije je primarna funkcija također dijeljenje kratkih video zapisa. Treći po popularnosti je Instagram - platforma za dijeljenje i editiranje fotografija i videa te razmjenu poruka, koji se u današnje vrijeme puno koristi u marketinške svrhe zbog lakoće praćenja plasiranih sadržaja. Manje od polovice učenika koristi se Facebookom čija je primarna funkcija održavanje kontakata s prijateljima i poznanicima. Približno sličan broj učenika koristi se Pinterestom - aplikacijom za pronalazak inspiracije na mnogim područjima interesa. Samo dva učenika su se izjasnila da uopće ne koriste društvene mreže. Dječaci više koriste Facebook, Instagram, Twitter te manje popularne društvene mreže koje su sami naveli putem obrasca za dodavanje vlastitog odgovora. Djevojčice više koriste You tube, Tik Tok, Pinterest i Snapchat. Pogledom na rezultate ovog pitanja moguće je izvesti zaključak da su dječaci prisutniji na društvenim mrežama od djevojčica te da uz najpopularnije mreže koriste i niz manje poznatih koje su srodne njihovim interesima, primjerice Trovo koji je vezan uz videoigre. Glavna razlika u odnosu na ranije HR Kids Online istraživanje u ovom segmentu počiva na tri najpopularnije društvene mreže. Ranije su to bile Youtube, Facebook i Instagram, dok u ovom istraživanju na drugo mjesto po popularnosti zauzima Tik Tok, dok Facebook ispada na četvrto mjesto.⁴¹ Glavni razlog tome su stalne promjene i pojavljivanje novih društvenih mreža, naime u veljači 2020. Kada je objavljeno HR Kids istraživanje, ova društvena mreža još nije službeno niti postojala. Fenomen nagle popularnosti Tik Toka doveo je i do nekih promjena u funkcijama

⁴¹ Ciboci, L.; Čosić Pregrad, I.; Kanižaj, I.; Potočnik, D.; Vinković, D. Nacionalno istraživanje o sigurnosti djece na internetu HR Kids Online. Zagreb, 2020.

Instagrama koji se također sve više orijentira na dijeljenje videa, te je zahvaljujući prilagodbama zadržao popularnost.⁴² Ove stalne promjene u online okruženju, čine ovu temu posebno zanimljivom za istraživanja ovog tipa jer se podaci iz godine u godinu stalno mijenjaju. Mlade generacije tzv. “digitalni urođenici” tome se spontano prilagođavaju, unatoč činjenici da im možda nedostaje digitalnih znanja i vještina.

Većina učenika je svoj prvi profil na nekoj društvenoj mreži otvorila između trećeg i petog razreda osnovne škole. To je zanimljivo zato što je za većinu društvenih mreža postavljena minimalna dobna granica od 13 godina koju djeca ispunjavaju tek u sedmom razredu, te podrazumijeva da su učenici mlađi od te dobi za otvaranje profila morali potražiti pomoć nekog starijeg ili doslovno lažirati datum rođenja. U 7. i 8. razredu kada učenici ulaze u legalnu dob kad smiju imati vlastiti profil na društvenim mrežama, prvi profil su otvorile tek dvije djevojčice, a također veoma mali broj učenika još uvijek nema profil na društvenoj mreži. Sljedeće pitanje koje se odnosilo na način otvaranja profila potvrđuje ovu pretpostavku jer nam daje podatak da je tek 35% učenika samostalno otvorilo svoje profile, a svi drugi, izuzev onih koji uopće nemaju profil koristili su tuđu pomoć pri otvaranju svog prvog profila. Za pristup svojim profilima na društvenim mrežama većina učenika svjesno je važnosti komplicirane i samo njima poznate lozinke, dok manji dio koristi lozinku koju im je lakše upamtiti. Ovo pitanje moguće je promatrati i u kontekstu sigurnosti na Internetu jer nam ukazuje na to da je veći broj učenika ipak svjestan važnosti toga da im nitko osim njih ne može lako ući u korisnički račun.

Na društvenim mrežama učenici se najviše dopisuju s prijateljima i prate svoje idole iz svijeta glazbe, sporta, filma itd., a mnogo manje se bave kreiranjem i objavljivanjem vlastitog sadržaja i sklapanjem novih poznanstava. Fotografije i videe češće objavljuju djevojčice, nego dječaci. Veći broj učenika ima regulirano tko može vidjeti njihov sadržaj s društvenih mreža, kod nekih su to samo prijatelji, a kod nekih osobe koje oni izaberu. Samo 19% učenika ima otvorene profile, da ih mogu svi vidjeti i takvi profili su mnogo zastupljeniji kod dječaka nego kod djevojčica. Iz toga proizlazi da su djevojčice mnogo opreznije glede toga kome je njihov sadržaj dostupan. Zanimljiv je podatak da četvrtina ispitanih učenika uopće ne objavljuje nikakav sadržaj na društvenim mrežama, što se poklapa s ranijim zaključkom da učenici bez obzira na brojne mogućnosti rijetko kreiraju vlastiti sadržaj.

⁴² Prema iskustvenom zapažanju autorice istraživanja koja se također koristi Instagramom.

Na pitanju gdje su učenici uz pomoć unaprijed zadanih tvrdnji mogli dati kratak opis svog profila najviše učenika se izjasnilo da profil koriste isključivo za komunikaciju s prijateljima. Velik broj učenika ima “svoj film” i ne zamaraju se time što će netko misliti, a suprotno tome dio učenika ipak želi da njihov profil bude zanimljiv njima i njihovim vršnjacima sa sličnim interesima. Učenici manje važnim smatraju privlačenje pratitelja, praćenje trendova i hvalisanje onim što imaju. Četvrtina učenika smatra da niti jedan od ponuđenih odgovora ne opisuje njihov profil, a neki su dodali i vlastite odgovore. Sukladno s ranijim zaključkom kako velik dio učenika ne objavljuje sadržaj na društvenim mrežama, oko polovice ispitanika se izjasnilo kako uopće ne objavljuje fotografije na društvenim mrežama. Druga polovica najčešće objavljuje fotografije s druženja s prijateljima, fotografije s putovanja i “selfije”.

Dijeljenje lokacije na Internetu u nekim slučajevima može dovesti do potencijalno opasnih situacija, pogotovo ako je ta objava javna, stoga čini zanimljivo pitanje za istražiti u kontekstu sigurnosti djece na Internetu. Ovo istraživanje je pokazalo da je većina učenika ipak oprezna kada je lokacija u pitanju te se većina učenika izjasnila kako tu opciju uopće ne koristi ili uglavnom ne koristi, a manji broj učenika (ispod 10%) lokaciju koristi kada želi drugima pokazati da se nalazi na nekom zanimljivom mjestu. Zanimljivo je da se lokacijom češće hvale djevojčice nego dječaci, iako su u drugim aspektima sigurnosti na Internetu uglavnom opreznije od dječaka.

Broj pratitelja, odnosno kontakata na društvenim mrežama većini učenika uopće nije važan, dok se tek nekoliko učenika izjasnilo da im je to vrlo važno. Učenici većinom ne kontaktiraju sa svakim tko želi s njima stupiti u kontakt, pogotovo mlađi učenici koji su u vrlo malom broju potvrdno odgovorili na ovo pitanje, a jedan dio ih nije siguran. Slični su odnosi u brojevima i kod pitanja kontaktiraju li učenici samo s ljudima koje poznaju uživo. Isključivo s ljudima koje poznaju više kontaktiraju djevojčice, što dovodi do zaključka da su djevojčice opreznije po pitanju kontakta i ne ulaze često u razgovore sa strancima. Više od polovice učenika kad dobije poruku ili zahtjev za praćenje od nepoznate osobe najprije klikne na profil kako bi provjerili o kome se radi, čime osim opreznosti pokazuju i dozu znatiželje. Velik broj učenika odmah zanemari takav zahtjev, a tek mali postotak učenika odmah odgovori odnosno prihvati zahtjev. Na pitanja o osobnim podacima od strane nepoznatih osoba učenici u pravilu ne odgovaraju, a gotovo zanemariv broj učenika će odgovoriti na takvu poruku.

7.2.1. Nasilje na društvenim mrežama

Nasilje na društvenim mrežama nažalost vrlo je česta pojava, a djeca su osobito ranjiva skupina. Rezultati ankete donose podatak da se s nasiljem na društvenim mrežama susrelo tek 28,2% učenika, dok manji broj učenika nije siguran ili se ne želi izjasniti. S nasiljem se susrelo više dječaka nego djevojčica. Što se tiče doživljenog nasilja na Internetu, samo 19,7% učenika se izjasnilo da je doživjelo neki oblik nasilja. Ako analiziramo odgovore na ovo pitanje po razredima, u svakom razredu postoji neki postotak učenika koji su doživjeli nasilje. Radi se o 5-7 učenika na ukupni ispitan broj učenika po razredima koji je iznesen u analitičkom dijelu rada. Također iz pitanja koje slijedi i broja zabilježenih odgovora moguće je zaključiti da je dio učenika koji se u ovom dijelu ankete nije htio izjasniti (5,1%) veoma vjerojatno doživio neki oblik nasilja. Dječaci su se u većem broju izjasnili da su doživjeli neki oblik nasilja, dok su djevojčice češće označile da se ne žele izjasniti. To navodi na moguću pretpostavku da je djevojčicama teže izjasniti se o ovoj temi. Na pitanje u kojem su navedeni neki oblici Internet nasilja odgovorilo je samo 92 učenika od čega je 27 učenika napisalo neki oblik negacije u smislu da nisu nikad takvo što doživjeli. Pogledamo li razliku ta dva broja, dobivamo rezultat od 65 učenika koji su doživjeli je neki oblik internet nasilja, što donosi posve drugačiji postotak od postotka dobivenog analizom prethodnih pitanja i donosi spoznaju da ipak veći broj učenika doživljava neku vrstu nasilja online nego je to spremno direktno priznati. Najčešći od navedenih oblika nasilja je ismijavanje objava u komentarima, zatim širenje laži i tračeva putem Interneta, nazivanje pogrđnim imenima, anonimne poruke uznemiravajućeg sadržaja, te namjerno objavljivanje slika u svrhu sramoćenja. Većinu učenika takva vrsta nasilja nije uznemirila, a veoma je malen broj jako uznemirenih učenika. S obzirom na to da se većina učenika nije osjećala uznemireno, razmjerno tome velik broj učenika ne smatra da se trebaju nekome obratiti. Od onih koji su željeli o tome porazgovarati najveći dio se obratio roditeljima, a manji broj učenika se obratio nekim drugim osobama. Ovdje možemo primijetiti značajnu razliku u odnosu na istraživanje nasilja na Internetu provedenog od strane Hrabrog telefona iz 2004. godine. Naime, u prethodnom istraživanju mnogo veći broj djece razgovarao je o tome što im se dogodilo s prijateljima, a s roditeljima tek 4%.

Lažni profili nisu česta pojava među ispitanim učenicima, štoviše gotovo 80% ih nije nikad imalo lažni profil, a mali broj ih se ne želi izjasniti. Unatoč rijetkoj pojavnosti među učenicima zanimljivo ih je istražiti jer se vrlo često dovode u vezu s nasiljem na društvenim mrežama, zbog anonimnosti koju pružaju potencijalnom nasilniku. Uz pomoć usporedbe odgovora prema spolnoj strukturi ispitanika dolazimo do informacije da lažne profile češće koriste dječaci nego

djevojčice. Pitanje o svrsi lažnog profila bilo je otvoreno i predviđeno da ga popune samo oni koji su se prethodno izjasnili da su u neko doba imali lažni profil. Na ovo pitanje je odgovorilo 35 učenika. Bez obzira na neobvezatnost odgovora na ovo pitanje, dio učenika je imao potrebu ponovo negirati upotrebu lažnih profila. Iz preostalih odgovora saznajemo da su učenici lažne profile otvarali pretežito zbog zafrkancije i mogućnosti anonimnog praćenja drugih bez da oni znaju o kome se radi. Razlozi otvaranja lažnih profila su različiti, a u nastavku ću spomenuti neke od zanimljivih odgovora. Jedan učenik spominje da ti profili služe za “hejtanje”⁴³, čime potvrđuje pretpostavljenu vezu između lažnih profila i nasilja na Internetu, no nesigurno je iz odgovora misli li učenik na sebe ili daje komentar na lažne profile općenito zbog nekog iskustva koje je s njima doživio. Drugi zanimljiv slučaj je učenik koji sam u anketi navodi ime svog lažnog profila, ukoliko ga želimo zapratiti, no iz odgovora nije jasno o kojoj se društvenoj mreži radi.

7.3. Sigurnost na Internetu

Posljednji dio istraživanja direktno je vezan sa sigurnošću na Internetu, iako je o toj temi već bilo riječi u kontekstu društvenih mreža. Učenici se na Internetu osjećaju uglavnom sigurno, a tek nekoliko učenika u čitavom uzorku se izjasnilo da se ne osjećaju sigurno. Najveći dio učenika svjestan je da postoje neke opasnosti, a manji dio se osjeća potpuno sigurno. Što su učenici mlađi to se osjećaju sigurnije, a starijim učenicima sigurnost opada jer postaju svjesni sve više mogućih opasnosti. Odgovori na ova pitanja daju nam do znanja da učenici ipak kroz svoje školovanje postaju informacijski pismeniji u online okruženju i sve svjesniji da se nesmotrenim korištenjem Interneta mogu ugroziti.

Nova poznanstva preko Interneta često sklapa vrlo mali dio učenika, dok je ostatak učenika u približnom broju podijeljen između povremenih sklapanja novih poznanstava i ne sklapanja novih poznanstava uopće. Više od polovine učenika izjasnilo se da bi odbili upoznati nepoznatu osobu s kojom su kontaktirali preko Interneta. Učenici koji imaju želju sklapati nova poznanstva uglavnom su se izjasnili da bi najprije pitali bi roditelje i ukoliko pristanu dogovorili sastanak uz pratnju. Samo 5% učenika se izjasnilo da bi se naprosto dogovorili za sastanak s nepoznatom osobom bez neke dodatne mjere sigurnosti.

⁴³ izvedenica od eng. glagola hate - mrziti, popularna u online izražavanju mladih.

Uz pomoć Likertove skale stavova dodatno je ispitano poznavanje sigurnosti na Internetu, a njezinom analizom dolazimo do spoznaja koje će biti navedene u nastavku. Učenici su imali zadatak da ocijene unaprijed postavljene tvrdnje u rasponu od “U potpunosti se slažem” do “Uopće se ne slažem”. Iz analize učeničkih stavova možemo izvući sljedeće zaključke: učenici većinom imaju neka osnovna znanja o sigurnosti na Internetu te znaju izvršiti radnje koje su ponekad potrebne da bi se zaštitili od potencijalnih opasnosti. Od navedenog zaključka pomalo odudara podatak da oko 20% učenika kupuje preko Interneta bez znanja njihovih roditelja. Svakako bi se valjalo u daljnjim istraživanjima više posvetiti ovoj temi kako bismo stekli uvid u što učenici kupuju na ovaj način. Izuzevši pitanje kupovine, moguće je zaključiti da učenici nisu posve nesmotreni pri korištenju Interneta i da većina ipak ima donekle ispravnu predodžbu o tome kako se treba ponašati online. Da li je to znanje iskustveno i stečeno kroz godine korištenja Internetom zbog činjenice da je većina učenika ove generacije Internet dostupan od najranije dobi, ili možemo govoriti o “digitalnim urođencima” teško je uz pomoć ovih rezultata za sigurno potvrditi. Evidentno je da učenici što su stariji imaju više znanja i samostalnosti kod korištenja Interneta, te pokazuju višu razinu svjesnosti o opasnostima na koje mogu naići od mlađih učenika.

7.3.1. Uznemirujući sadržaj

Malo manje od polovice učenika naišlo je nekom prilikom na uznemirujući sadržaj na Internetu dok razmjerni broj učenika nije naišao na njega ili nisu toga u potpunosti svjesni. Većina učenika se ne želi izjasniti o svojoj reakciji na pronađeni sadržaj, no velik broj ih je bio uznemiren tim sadržajem. Većina učenika nije sigurna odakle se neželjeni sadržaj koji ih je uznemirio pojavio. Zanimljiv je velik broj odgovora da se sadržaj pojavio u reklami. Većina učenika ispravnom reakcijom smatra prijaviti neželjeni sadržaj i blokirati pošiljatelja. Samo 20% učenika smatra da treba porazgovarati roditeljem ili nekom drugom odraslom osobom o tome. Iz ovog možemo zaključiti kako učenici premalo razgovaraju s roditeljima o tome što doživljavaju online, pogotovo kad naiđu na negativne aspekte online okruženja poput nasilja ili uznemirujućeg sadržaja.

8. Zaključak

Informacijska i medijska pismenost dva su veoma važna, moglo bi se reći i ključna pojma u modernom obrazovanju. S obzirom na to da formalno obrazovanje započinjemo upisom u osnovnu školu, postoji potreba da se te vještine počinju izučavati što je ranije moguće. Iako su kao uzorak ovog istraživanja odabrani učenici viših razreda osnovne škole, njegovi rezultati ukazuju na to da su djeca aktivna na Internetu i s njim povezanim društvenim medijima i prije te dobi. Danas često možemo vidjeti da se pametni telefoni i tableti guraju u ruke djeci koja još ne znaju ni govoriti, majke koje umiruju djecu u bolničkim čekaonicama puštajući im crtane filmove preko Youtubea i slične scene postale su dio našeg svakodnevnog života. Zapravo teško je odrediti taj prvi kontakt djece s mogućnostima koje im digitalno okruženje pruža jer mu većina danas ima pristup od rođenja. S ovakvim gledanjem crtanih filmova od najranije dobi djeca polako prelaze prema samostalnom istraživanju Interneta i do početka osnovne škole već se u njemu donekle snalaze i počinju s prvim aktivnostima na društvenim medijima. No, je li moguće to nazvati znanjem i smatrati ga urođenim? To je pitanje kojim se bave mnoga istraživanja pokušavajući dokazati pojam “digitalnih urođenika”. Na temelju istraživanja provedenog za potrebe ovog rada moguće je utvrditi da djeca koja pohađaju više razrede osnovne škole imaju neka osnovna znanja, koja mogu biti urođena u smislu u kojem je urođeno poznavanje bilo čega što nam je od rođenja dostupno. Oni Internet koriste od najranije dobi i na tom putu su sami ponešto naučili, nešto su vidjeli imitirajući starije, no ta znanja teško mogu ući pod pojam informacijske i medijske pismenosti jer o tome moraju u toku školovanja još puno naučiti. S dobi učenika situacija se popravlja, neke osnove o korištenju informacijsko-komunikacijskih tehnologija i snalaženju online uče i u školi, te logičnim slijedom nastavnih programa posve je normalno da stariji učenici znaju više od mlađih.

Iz navedenog se može reći da učenici još nisu posve informacijski i medijski pismeni, ali se dobro snalaze na tom putu i ukoliko im se pruži prilika situacija se može i poboljšati. Posljedično tome vrlo je važno prilagoditi nastavne programe dobi u kojem živimo i tehnologiji kojom raspolažemo, kako bi učenici iz škole izašli spremni za daljnje napredovanje i osposobljeni za cjeloživotno učenje s obzirom na to da se informacijsko-komunikacijska tehnologija konstantno mijenja i napreduje.

Zaključak ovog istraživanja da učenici premalo koriste Internet u obrazovne svrhe trebao bi poslužiti kao upozorenje obrazovnom sustavu da postoji potreba da se više vremena posveti podučavanju učenika u vještinama pretraživanja Interneta i korištenja informacija. Na Internetu

je moguće doći do pregršt znanstveno potvrđenih informacija kojima učenici mogu proširiti svoje znanje o doslovno bilo čemu, no potrebno je znati gdje i kako ih pronaći. Pozitivna je činjenica da se učenici uglavnom izražavaju da znaju provjeriti točnost podataka koje su preuzeli s Interneta, no ako bismo detaljnije krenuli istraživati načine na koji to rade i uspješnost provjere nije u potpunosti sigurno da li bi rezultat ostao isti.

Učenici se intenzivno koriste društvenim mrežama, rado prihvaćaju nove oblike društvenih medija koji se pojavljuju češće nego ikad prije i vrlo je važno podučiti ih pravilima ponašanja i sigurnog korištenja istih. Kroz ovo istraživanje zaključeno je kako učenici preferiraju društvene mreže koristiti za komunikaciju s prijateljima i poznanicima, dok im je stvaralački aspekt u vidu objave nekih sadržaja manje važan i mali broj učenika ga koristi. U današnje vrijeme veliki dio online marketinga odvija se putem društvenih mreža i to upravo kroz kreiranje sadržaja vezanog uz proizvode koje osoba želi reklamirati. Korisnici društvenih mreža koji pokazuju kreativnost u kreiranju sadržaja i prihvaćenost pratitelja, često dobivaju i poslovne ponude. Učenicima bi svakako trebalo skrenuti na to pažnju i potaknuti ih na kreativnost, kako bi jednog dana imali mogućnost da se i sami okušaju u nečem sličnom.

Kao što smo ustanovili, uz sve moguće prednosti koje im digitalno okruženje nudi, tu se nalaze i brojne opasnosti koje mogu ugroziti sigurnost učenika. Od kontakata s nepoznatim osobama koje nisu uvijek dobronamjerne te mogu dovesti do raznih prevara, zloupotreba, pa čak i gore, ukoliko su djeca neoprezna i pristanu na sastanak s takvom osobom bez da se prethodno provjeri o kome se radi, do nasilja na Internetu i uznemirujućeg sadržaja. Sklapanje novih poznanstava preko Interneta može biti izuzetno pozitivna stvar, zbog mogućnosti upoznavanja istomišljenika u svim mogućim sferama interesa, no zbog zamki koje se mogu pojaviti na tom putu, treba biti vrlo oprezan i ne se bojati potražiti pomoć odrasle osobe. Jedan od negativnih zaključaka ovog istraživanja je činjenica da učenici vrlo rijetko traže pomoć roditelja/odrasle osobe ili im se obrate u slučaju kad dožive neku neugodnost na Internetu bilo da je to u vidu nasilja ili uznemirujućeg sadržaja.

Teza kako je informacijska i medijska pismenost preduvjet sigurnosti na Internetu, ovim istraživanjem u potpunosti je potvrđena jer bez temeljnih znanja o korištenju informacijsko-komunikacijske tehnologije i društvenih medija, nije moguće postići niti zavidan stupanj sigurnosti na Internetu. Zaključak je kako su učenici na dobrom putu da to osvijeste, no nedostaje im praktičnog znanja i potrebno ih je stalno usmjeravati.

10. Literatura

1. Armstrong, S.; Brunskill, P. Informacijska pismenost kako razlikovati činjenice od zabluda. Zagreb : Naklada Kosinj, 2020.
2. Baier Jakovac, A.; Hebrang Grgić, I. Informacijska (ne)pismenost : istraživanje mladih korisnika knjižnica u Vukovaru // Knjižničarstvo : Glasnik Društva knjižničarstva Slavonije i Baranje, Godina XIX., broj 1–2 (2015).
3. Ciboci, L.; Ćosić Pregrad, I.; Kanižaj, I.; Potočnik, D.; Vinković, D. Nacionalno istraživanje o sigurnosti djece na internetu HR Kids Online. Zagreb, 2020.
4. Etički kodeks istraživanja s djecom. / urednici Marina Ajduković, Vladimir Kolesarić. Zagreb : Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži : Vijeće za djecu Vlade Republike Hrvatske, 2003. URL: <https://mrosp.gov.hr/istaknute-teme/obitelj-i-socijalna-politika/obitelj-12037/djeca-i-obitelj-12048/nacionalno-eticko-povjerenstvo-za-istrazivanje-s-djecom/12191> (12.01.2022.).
5. Gunther, B.; Rowlands, I.; Nicholas, D. The Google Generation : Are ICT innovations changing information seeking behaviour? Oxford : Chandos publishing, 2009.
6. Hodak Kodžoman, I.; Velki, T.; Cakić, L. Izloženost djece starije školske dobi elektroničkom nasilju. // Život i škola, god. 59, br. 30 (2013).
7. Jade Đuraković, S., Šincek, D., Tomašić Humer, J. Prikaz skale doživljavanja/činjenja nasilja preko interneta i rezultata primjene te skale na vinkovačkim srednjoškolcima. / Život i škola, god. 60, br. 32 (2014).
8. Lasić-Lazić, J.; Špiranec, S.; Banek Zorica, M. Izgubljeni u novim obrazovnim okruženjima – pronađeni u informacijskom opismenjivanju. // Medijska istraživanja, 18(2012).
9. Lau, J. Smjernice za informacijsku pismenost u cjeloživotnom učenju. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011.
10. Live Stats. URL: <https://www.internetlivestats.com/> (29.12.2021.).
11. Ng, W. Can we teach digital natives digital literacy? // Computers & Education, 59(2012).
12. Pregrad, J.; Tomić Latinac, M.; Mikulić, M.; Šeparović, N. Iskustva i stavovi djece roditelja i učitelja prema elektroničkim medijima. Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 2010.
13. Ružić, N. Zaštita djece na Internetu. // Nova prisutnost, 9, 1(2011).

14. Smahel, D.; Machackova, H.; Mascheroni, G.; Dedkova, L.; Staksrud, E.; Ólafsson, K.; Livingstone, S.; Hasebrink, U. EU Kids Online 2020 : Survey results from 19 countries. EU Kids Online, 2020.
15. Špiranec, S.; Banek Zorica, M. Informacijska pismenost – teorijski okviri i polazišta. Zagreb : Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2008.

Popis grafikona

Grafikon 1. Dobna struktura ispitanika prema razredu koji pohađaju, str. 22

Grafikon 2. Uređaji pomoću kojih učenici pristupaju Internetu, str. 23

Grafikon 3. Grafički prikaz najčešćih mjesta pristupa Internetu kod učenika 5.-8. razreda, str. 23

Grafikon 4. Prikaz dnevno provedenog vremena na Internetu prema razredu koji učenici pohađaju, str. 24

Grafikon 5. Razlozi korištenja Interneta među učenicima u odnosu na spolnu strukturu, str. 25

Grafikon 6. Grafički prikaz učeničkog odabira između niza predloženih aktivnosti, str. 25

Grafikon 7. Učestalost korištenja Interneta za školske zadatke kod učenika od 5.-8. razreda, str. 26

Grafikon 8. Situacije u kojima učenici koriste Internet za rješavanje školskih zadataka, str. 26

Grafikon 9. Provjera točnosti podataka s Interneta korištenih za školske zadatke, str. 27

Grafikon 10. Stopa nailaženja na netočne podatke kod učenika viših razreda osnovne škole, str. 27

Grafikon 11. Načini provjere točnosti podataka s Interneta, str. 28

Grafikon 12. Društvene mreže koje učenici najčešće koriste prema spolnoj strukturi učenika, str. 29

Grafikon 13. Dob pri otvaranju prvog profila na društvenoj mreži prikazan u odnosu na spolnu strukturu učenika, str. 29

Grafikon 14. Način otvaranja profila na društvenoj mreži, str. 30

Grafikon 15. Način formiranja lozinke za profile na društvenim mrežama, str. 31

Grafikon 16. Aktivnost učenika na društvenim mrežama prema spolnoj strukturi, str. 32

Grafikon 17. Prikazuje odgovore na pitanje "Kako biste opisali svoj profil?", str. 33

Grafikon 18. Vrste fotografija koje učenici objavljuju na društvenim mrežama, str. 33

Grafikon 19. Učestalost objavljivanja lokacije na društvenim mrežama prema spolnoj strukturi, str. 34

Grafikon 20. Važnost broja kontakata/pratitelja na društvenim mrežama prema spolnoj strukturi, str. 35

Grafikon 21. Broj učenika koji kontaktira sa svakim tko želi s njima stupiti u kontakt prikazan prema dobnoj strukturi učenika, str. 36

Grafikon 22. Broj učenika prema spolnoj strukturi koji na društvenim mrežama kontaktira samo s ljudima koje poznaje, str. 36

Grafikon 23. Postupanje učenika u slučaju kada nepoznata osoba od njih traži neki osobni podatke, str. 36

Grafikon 24. Odgovori na pitanje jesu li se učenici ikad susreli s nasiljem na društvenim mrežama prema spolnoj strukturi učenika, str. 37

Grafikon 25. Stopa doživljenog nasilja na internetu prema dobi učenika, str. 38

Grafikon 26. Oblici nasilja na Internetu koje su učenici doživjeli, str. 38

Grafikon 27. Kome su se učenici obratili nakon doživljenog nasilja, str. 39

Grafikon 28. Lažni profile, str. 40

Grafikon 29. Osjećaj sigurnosti na Internetu kod učenika u odnosu na dob, str. 40

Grafikon 30. Sklonost učenika prema upoznavanju novih ljudi preko Interneta, str. 41

Grafikon 31. Likertova skala stavova vezanih uz sigurnost na Internetu, str. 42

Grafikon 32. Način na koji su učenici pristupili sadržaju koji ih je uznemirio, str. 43

Grafikon 33. Ispravna reakcija na pojavu uznemirujućeg sadržaj, str. 43

Informacijska i medijska pismenost kao temelj sigurnog korištenja Interneta kod učenika viših razreda osnovne škole

Sažetak

Ovaj rad se temelji na istraživanju informacijske i medijske pismenosti kao osnove za sigurno korištenje Interneta kod učenika viših razreda osnovne škole. Istraživanje je provedeno pomoću anketnog upitnika među učenicima dvije osnovne škole. Njime je ispitana informacijska pismenost učenika u kontekstu korištenja Interneta za potrebe školovanja, snalaženje učenika na društvenim mrežama i njihove navike pri korištenju društvenih mreža te poznavanje načela sigurnog korištenja Interneta. Zaključak provedenog istraživanja je kako učenici viših razreda osnovne škole nisu još u potpunosti informacijski i medijski pismeni, no uz adekvatno obrazovanje i usmjeravanje to je moguće postići jer posjeduju temeljna znanja potrebna za snalaženje u digitalnom okruženju. Učenici premalo koriste Internet u svrhu obrazovanja i potrebno ih je na to više poticati. Na društvenim mrežama učenici se dobro snalaze i koriste ih uglavnom za komunikaciju, a prema popularnosti pojedinih društvenih mreža moguće je zaključiti i da su u koraku s trendovima. Slaba točka kod korištenja društvenih mreža već polako prelazi u pitanje sigurnosti na Internetu jer tamo učenici dolaze u kontakt s nasiljem, mogućnošću kontakta s vrlo širokim spektrom nepoznatih osoba i lažnih profila upitne namjere. Napredne digitalne vještine učenika viših razreda osnovne škole nisu uočene ovim istraživanjem te je još uvijek diskutabilno može li se ovu generaciju djece opravdano nazvati “digitalnim urođenicima”.

Ključne riječi: informacijska pismenost, medijska pismenost, sigurnost na internetu, digitalni urođenci

Information and media literacy as a basis for safe use of the Internet among students in upper grades of primary school

Summary

This paper is based on the research of information and media literacy used as a basis for safe use of the Internet among upper primary school students. The research was conducted using a questionnaire among students of two primary schools. It examined students' information literacy in the context of using the Internet for educational purposes, students' ability to navigate social networks, their habits in using social networks, and knowledge of the principles of safe use of the Internet. The conclusion of the research is that upper primary school students are not yet fully information and media literate, but with adequate education and guidance this can be achieved because they have the basic knowledge needed to navigate the digital environment. Students use the Internet too little for educational purposes and need to be encouraged more. On social networks, students get along well and use them mainly for communication, and according to the popularity of certain social networks, it is possible to conclude that they are in step with trends. Social networks are causing an issue related to internet safety because on social networks students come into contact with violence, there is a possibility of contact with a very wide range of strangers and false profiles of questionable intent. The presupposed advanced digital skills of upper primary school students have not been identified by this research, and it is still debatable whether this generation of children can justifiably be called "digital natives".

Key words: information literacy, media literacy, internet safety, digital natives